

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Andrea Košanová

Realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově

The Implementation of the Social-Activization Program
for Families with Children in Rural Areas

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Šťastná, Ph.D.

Děkuji své vedoucí práce PhDr. Jaroslavě Šťastné, Ph.D., za inspiraci a rady a dále Mgr. Kateřině Cidlinské, Ph.D., za podnětné konzultace k projektovému zpracování.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. srpna 2024

Andrea Košanová

Klíčová slova (česky)

venkov, komunita, sociální práce, holistické pojetí, anthroposofie, multidisciplinarita, environmentalistika, hiporehabilitace, projekt, financování

Klíčová slova (anglicky):

countryside, community, social work, holistic concept, anthroposophy, multidisciplinary, environmental science, hyporehabilitation, project, financing

Abstrakt (česky)

Diplomová práce řeší realizaci sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi, ve venkovské obci Středočeského kraje, ve formě komunitního projektu. Metodologie navrhovaných aktivit vychází z holistického přístupu, který pohlíží na člověka jako na bio-psycho-socio-spirituální bytost a z metody multidisciplinární spolupráce, která má předpoklady komplexně reagovat na definované potřeby, vycházející z dnešní doby. Práce se zaměřuje na souvislosti sociální práce a hiporehabilitace, environmentálního vzdělávání, venkovní artefiletiky a tradičních činností na venkově (permakulturní zemědělství, chovatelství, řemesla), které vedou k udržitelnosti životního prostředí a soběstačnosti osob i komunity. Cílem je navrhnout funkční projektové řešení včetně návrhu financování.

Abstract (in English):

The diploma thesis deals with the implementation of a social-activation program for families with children, in a rural village in the Central Bohemian Region, in the form of a community project. The methodology of the proposed activities is based on a holistic approach that looks at a person as a bio-psycho-socio-spiritual being and on a method of multidisciplinary cooperation that has the prerequisites to respond comprehensively to defined needs, based on today's times. The work focuses on the connections between social work and hyporehabilitation, environmental education, outdoor artephyletics and traditional activities in the countryside (permaculture agriculture, animal husbandry, crafts) that lead to environmental sustainability and self-sufficiency of individuals and communities. The goal is to propose a functional project solution including a financing proposal.

OBSAH

<i>Předmluva</i>	8
KONCEPTUÁLNÍ ČÁST	13
1 Výchozí pojetí	15
1.1 Holistický přístup	15
1.1.1 Multidisciplinární pojetí	16
1.2 Sociálně-ekologický přístup	17
1.3 Anthroposofie	19
2 Teoretická východiska sociální práce	21
2.1 Metody sociální práce	22
2.2 Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi	23
2.3 Komunitní sociální práce	23
2.4 Komunitní vzdělávání	24
3 Rozbor návazných oblastí	25
3.1 Vliv přírodního prostředí	26
3.1.1 Blízkost přírody	26
3.1.2 Vliv venkova	27
3.1.3 Hodnota krajiny	28
3.2 Environmentální přístup	30
3.2.1 Biologicko-dynamické zemědělství	32
3.3 Environmentální vzdělávání	33
3.4 Hiporehabilitace v sociální a pedagogické praxi	36
3.4.1 Poslání hiporehabilitace v české sociální praxi	36
3.4.2 Kůň ve dvojroli	37
3.4.3 Zkušenosti s programy s využitím koní	38

3.5 Artefietika	39
3.5.2 Umělecké vzdělávání	40
3.6 Polytechnické vzdělávání	40
3.6.1 Řemeslné aktivity	41
3.6.2 Prostor pro výuku.....	42
3.7 Chovatelství	43
4 Pohled na možnosti lokality	44
4.1 Stručná problematika venkovského regionu	44
4.2 Vymezení řešené lokality	45
4.3 Lokální zdroje	46
4.3.1 Teorie sociálního kapitálu	48
4.4 Zapsaný spolek	48
5 Realizační strategie	49
5.1 Komunitní projekt.....	50
5.1.1 Definice cílových skupin	50
5.2 Mezirezortní spolupráce	51
5.3 Síťování programu a vztah k regionu	52
PROJEKTOVÁ ČÁST.....	54
6 Design programu „cesta venkova“	55
6.1 Analýza potřebnosti včetně popisu metod sběru dat.....	56
6.2 Cíle projektu	57
6.3 Cílové skupiny	57
6.4 Klíčové aktivity, včetně harmonogramu	58
Klíčová aktivita 1: Koordinace projektu.....	58
Klíčová aktivita 2: Vznik a vedení multidisciplinárního týmu	58
Složení pracovního týmu	59

Klíčová aktivita 3: Vzdělávání pracovníků.....	59
Klíčová aktivita 4: Realizace sociálně-aktivizačního programu „Cesty venkova“	60
Klíčová aktivita 5: Tvorba praktických výstupů a evaluace	60
6.5 Indikátory splnění projektu	63
6.6 Předpokládána rizika a návrhy na minimalizaci	64
6.7 Rozpočet a financování programu	65
6.8 Udržitelnost.....	69
6.9 Implikace pro sociální práci.....	69
7. Vybraná dotační výzva.....	70
ZÁVĚR	72
Seznam použité literatury	73

Předmluva

Věřím v sílu přírody. Její skrytý potenciál jsem měla možnost objevovat již v raném dětství. Jsem člověkem, který vyrůstal od 90. let na vesnici a svůj volný čas trávil nejraději v blízkosti lesů, květnatých luk a v přítomnosti zvířat. Od malička mě fascinovalo počasí a další přírodní jevy.

Můj příchod na svět nebyl pro rodiče vysněný. Matka zůstala v těhotenství sama, ve chvíli, kdy se otec rozhodl, že není na plnění své role dost kompetentní a před svatbou svou nastávající opustil. Zmizel z dosahu a jeho následné počínání ho zavedlo do výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém strávil většinu života (i toho mého). Po mém narození v Praze, jsme se závanem okolností, ocitly v Domově pro matky s dětmi v Uhříněvsi. Zázemí měl v zrekonstruované Táborově vile a byl prvním, a v té době jediným, zařízením svého druhu na území hlavního města. Poskytl zázemí třinácti osamělým matkám, a já byla jeho první dětský obyvatel. Jeho ředitelkou byla Ladislava Dolínková, která mě ze svého dosahu nepustila, ani když jsme z domova odešly. Stala se mou „tetou“, ke které jsem se často s jistotou vracela jako do rodinného prostředí. Byla studnicí vědomostí, příkladem silné ženy s osobitými a nadčasovými názory. Byla to ona, která předurčila mé poslání v oboru sociální práce. Do roku 2012 jsem měla štěstí, že mi byla na dosah a já se mohla učit (stejně jako od jejího syna Honzy Dolínka, který je pro mě dodnes velkým bratrem), jak to chodí v sociálních službách napříč cílovými skupinami. Říkala, že všechno je o lidech a komunikaci. Dle jejího odkazu jsem se rozhodla pro studium sociální práce, a to na Katedře sociální práce FF UK. Před svou smrtí stihla mou promoci a narození mé první dcery.

Jako dítě jsem byla hodně senzitivní a často měla problém zvládnout množství svých myšlenek. Po různých životních peripetiích, jsem od dvou let vyrůstala převážně na vsi. Bydleli jsme v rodinném domě s despotickým, narcistickým přítelem mé matky, takže o fyzické i psychické násilí nebylo nouze. Trpěla jsem psychosomatickými potížemi a neprožívala příliš šťastné dětství. Depresivní stavy vedly v mých deseti letech k sebevražednému pokusu. Pamatuji si, že jsem si myslela, že mě nikdo nemá rád. Při každé příležitosti jsem utíkala do krajiny, rozmlouvala se stromy, kameny a věřila v přírodní božstva. Svěřovala jsem se psům i koním, kteří mi přišli do cesty a hledala u nich pochopení, útěchu a naději v hlubší smysl života. Odborníci z řad psychologů mě diagnostikovali jako emočně labilního jedince s různými asociálními sklony. Když máma nevěděla, co se mnou a hledala radu u tety Dolínkové, vysvětlovala jí, že mám svůj svět. Byla to s největší pravděpodobností příroda, která mi dávala sílu a naději.

Pro vrstevníky jsem byla asi podivín, neuměla jsem s nimi komunikovat, jak bych si přála, takže jsem trávila čas spíše psaním, v knihách, encyklopediích a hlavně „venku“ ve svém přirozeném prostředí. Kontakt jsem měla i s velkoměstem. Prarodiče bydleli na sídlišti v Praze 5 a babička z matčiny strany pracovala za Václava Havla na Pražském Hradě, kde jsem poprvé viděla administrativní práci státního úředníka. Prováděla mě starou Prahou, ukazovala architektonické památky. Oproti dětem na vsi jsem toho viděla a znala hodně. Nevlastní táta, pracoval v Praze jako řidič ve skladu s ovocem a zeleninou, takže mi vozil na vesnici druhy, které nebyly v koloniálu běžné. Když jsem dala místním dětem kiwi, smály se, že je to plesnivá brambora. V Praze jsem bydlela v 1. a v 6. třídě ZŠ a odloučení od venkovské lokality jsem nesla vždy těžce. Ráda jsem se do těch míst vracela.

Období puberty jsem trávila už jen s mamkou, v bytě, v malém městě, obklopeném vesnicemi. Ven se chodilo s partou, poflakovat se po ulicích. Začala jsem se nudit a inklinovat k extremistickým hnutím, našla se v anarchismu, punku a ve všech alternativách včetně hnutí za ochranu přírody. Neměla jsem nikdy daleko k problémům se závislostí a krizovému, sebedestruktivnímu stylu života. V odlišnosti jsem byla třída. I když jsem se nevěnovala učení a škola mě nebavila, procházela jsem s velmi dobrým prospěchem. K mé nelibosti jsem vystudovala Ekonomickou akademii. Po střední škole, v období plnoletosti, jsem se dostala k jednoletému studium Psychologie a společenských věd, které připravovalo uchazeče humanitních oborů na VŠ. Věřím, že všechno má svůj smysl a nikdy nic není naprostá náhoda. Spolu s informacemi z oblasti psychologie, sociologie, a nakonec i sociální práce, začala má cesta k zotavení. Zpočátku jsem obor studovala hlavně kvůli sobě, až poté jsem si začala nacházet první cílovou skupinu – rizikovou mládež. Prošla jsem různými kurzy, mimo sociální oblast například o arteterapii.

Pracovala jsem jako streetworker, chodila po squatech a vyloučených oblastech, pracovala jsem se ke koordinování terénního programu, dělala dobrovolníka v Latě v programu 5P a snažila se o vybudování nízkoprahového klubu pro děti a mládež ve svém regionu, psala jsem tématické články a zapojovala se do různých komunitních projektů. Vystřídala jsem několik pracovních pozic, včetně koordinátora protidrogové prevence (tehdy jsem vymyslela a zorganizovala první zážitkový pobyt s koňmi pro děti v evidenci OSPOD). Zkusila jsem si i činnost lektora environmentálních programů, zaměřených na ochranu přírody. Nejcenější zkušeností byla agenda komunitního plánování sociálních služeb (OSVZ) na městském úřadě, kde jsem získala přehled o rozvoji služeb v regionu. Následné působení na pozici lokální síťářky ORP Benešov pod MPSV a vedoucí pracovní skupiny Rovné příležitosti ve vzdělávání v rámci místní akční skupiny, bylo už jen nástavbou schopností a dovedností, které jsem v sociální oblasti získala.

Současně jsem prohlubovala povědomí o ekologických otázkách a využívání terapií za pomoci zvířat. Prošla jsem jednoletým kurzem Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi i tříměsíčním kurzem Nekonfliktního přístupu ke koním Oldy Nováka. Koně jsou mojí srdcovou záležitostí od dětství, ale až v dospělosti se mi otevřel náhled na všechny souvislosti, které kontakt s koněm nabízí. Před šesti lety jsem si pořídila svého prvního vysněného a vzápětí druhého, aby první nebyl sám. Jsou mým zrcadlem i předmětem sociálního zkoumání. Pracovala jsem na sobě, prošla jsem i regresní terapií.

Často jsem se stěhovala. Při tom čtrnáctém, jsem koupila starou zemědělskou usedlost, kde teď žiji se svou rodinou. Osada se středověkou historií, se stala mým domovem a zázemím pro mé aktivity a klidný rodinný život. Posledních pět let jsem v blízkosti přírody a zvířat, trávila rodičovskou dovolenou. Jsem tvůrčí a aktivní člověk, proto jsem během té doby rozvíjela své výtvarné a řemeslné dovednosti, vybavila si domácí ateliér a stala se drátenicí. Tvoření je další oblastí, která mě od dětství provázela. Máma studovala oděvní návrhářství, krásně malovala a často doma šila. Vyráběla různé dekorace a zapojovala mě do domácího tvoření podle ročních dob. Vzpomínám také na dědovu dílnu na chalupě, kde jsem měla k dispozici veškeré vybavení a mohla experimentovat se dřevem, kovem i nářadím. Zatloukala jsem hřebíky, vrtala a brousila dřevo. Matky přítel, se kterým jsme tenkrát žili, byl také vlastně řemeslník. Řezbář. Do jeho truhlářské dílny jsem nesměla, ale daroval mi několik dlát a kousky měkkého kornatého dřeva.

Takže jsem vyřezávala, kreslila, hrála si s barvami, navlékala korálky, stavěla příbytky drobným živočichům, ráda jsem zpívala a poslouchala hudbu. I přes osobní těžkosti v rodinných vztazích, jsem se často věnovala krásným činnostem, které mi to vynahrazovaly, byly rozptýlením i terapií.

Dětství na venkově bylo plné povinností a práce. My jsme neměli hospodářství, ale rodiny ostatních dětí ze vsi ano, takže společný čas jsme trávili většinou pomocí na statku. Očima dítěte to byl svět plný dobrodružství s živly. Krmení zvířat, kydání a vyvážení hnoje, vymetání pavučin ze chléva, ujídání vařených brambor při štouchání prasatům, mytí nádobí či střev při zabijačce, obracení posekané trávy, dělání kupek a svázení sena s jízdou na valníku, hledání vajec na půdě, šhubání slepic, vybírání kamenů na poli, starost o zahrádku, čištění kořenové zeleniny a nošení bylinek do polévky, ukládání jablek a řepy do sklepa, štípání i rovnání dřeva a zatápění v kamnech, chození s bandaskou pro mléko, upíjení smetany a pak rychlý návrat domů, než přijde Klekánice. To jsou namátkou mé vzpomínky na tradiční život uprostřed českého venkova, často spojené s příběhem, pocitem, ale i vůní.

Vydržela jsem dlouhé chvíle sedět v krajině, pozorovat lesní zvěř, která se vychází na kraj pást, sledovat pestrobarevné motýly na pohupujících se travinách pozdního léta, obdivovat ptáky v letu, poslouchat se zavřenýma očima jejich zpěv a cítit přitom dotek větru, který mi hladil tváře i čechl vlasů. Spolu se zdánlivě bezcílným, nekonečným touláním po okolí, lezením po stromech, které nepřetržitě měnily vzhled, skákáním z výšky družstevního seníku, se zimním bruslením na zamrzlé hasičské nádrži, sbíráním kamenů do skalky a rostlin do herbáře (i do školního sběru s finanční odměnou), chozením na vycházky se psem i hříbětem od souseda, chováním prvního králíka a sázením prvního hrášku, s tím vším dohromady mi zůstává v paměti kladný obraz, který bych ráda předala alespoň z části /svým/ dětem.

V mnoha činnostech pokračuji. Starám se o naše zvířata, permakulturní zahrádku, opravuji ohrady, sháním seno a obilí, čistím přilehlý lesík i vodní zdroje, sázím stromy. Některé na dvoře jsou již tak veliké, že mě udrží v houpací síti a nabízí přitom svůj stín.

Mé tři děti mě přivedly k dalšímu dětem a ač jsem nikdy nic nevyučovala ani nestudovala pedagogiku, začala jsem s nimi tvořit a povídat si o environmentálních a sociálních souvislostech. Nejprve jednorázově, při různých sousedských akcích, poté jsem založila Klub dráteníků pro děti od 3 let. Scházeli jsme se v přírodní zahradě naší MŠ a poslední pololetí školního roku, jsem přijala nabídku místní charity, která díky evropským dotacím opravila zchátralou faru, kde jsem pro klub našla nádherný prostor. Občas dělám dílny pro MŠ nebo na dětských pobytech. Díky tvorbě z drátů a minerálů, následné propagaci na sociálních sítích, mě oslovují i rodiče a další dospělí, se zájmem o realizaci kurzů i pro ně. Tvořili jsme třeba drátované stromy. „Stromy štěstí ze Zaječí“, usazené v ručně kovaných podkovách, jsou mým vlajkovým, srdcovým produktem, s certifikovanou značkou Regionální produkt Kraje blanických rytířů.

Věřím, že tvoření, obohacené o venkovské prostředí, má smysl. Chtěla bych vybudovat venkovní řemeslný ateliér a vizi sociálně-aktivizačního programu uvést v realitu. V dubnu 2023 jsem založila s pár lidmi, se společnými cíli, zapsaný spolek, který se věnuje komunitním aktivitám, díky kterým podporuje rozvoj venkovské lokality. Nese název, který odráží všechny části skládačky, které jsem dosud posbírala a nyní propojuji v jeden celek – Cesta venkova, z. s.

Andrea Košanová

ÚVOD

Motivace k výběru předkládaného tématu, vychází z osobního, dlouhodobého vnímání specifik venkovského komunitního prostoru a ze zkušeností se sociální prací s dětmi a jejich rodinami, od přímé terénní i kontaktní práce, po manažerské dovednosti při plánování a rozvoji vytyčených strategických záměrů v této oblasti.

Základní myšlenku podpořily při současném studiu na Katedře sociální práce FF UK, zejména předměty vyučované PhDr. Jaroslavou Šťastnou, Ph.D. Byly to především *Metody sociální práce – Pokročilá práce s komunitou*, přidávající k sociální oblasti pojmy sociální kapitál, Asset Based Community Development, síť opory, komunitní vzdělávání, péče o krajinu jako součást komunitní práce i zmínky o vztazích mezi lidmi a přírodním prostředím. A navíc o léčivé síle krajiny, která má ambice stát se aktuální výzvou pro sociální práci. Tento předmět zahrnoval i přednášku o anthroposofii, která potvrdila vědecká východiska, korespondující s konceptem praktického projektového záměru. Dalším souvisejícím předmětem magisterského oboru byla *Sociální ekonomika*, která pracuje s tématy: místní komunitní rozvoj, využití potenciálu lokality, environmentální prospěch a podpora ekologicky šetrných činností.

Rodiny se svými dětmi jsou dnes vystavovány **mnohočetným problémům**, kterým musejí čelit. Rizikové aspekty se projevují ve všech oblastech jejich života a přinášejí různorodá znevýhodnění. Narůstá počet dětí s psychickými problémy, novými závislostmi i s obavami o budoucnost. Dle Prokopa (2022), znevýhodnění zahrnuje nejen problémy vyplývající z chudoby, ale i potíže dětí z rodin samoživitelek/samoživitelů, dětí s nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka, dětí umístěných v ústavní péči, dětí, jejichž rodiče čelí duševnímu onemocnění ad. Mnoho z těchto dětí nemusí být nutně znevýhodněno ekonomicky (chudobou), přesto ale čelí řadě sociálně podmíněných bariér ve vzdělávání.

Sociální práce se zabývá lidmi v tíživé životní situaci, které vnímá komplexně, včetně prostředí, ve kterém žijí. Dochází proto k tvrzení, že každý je svým okolím ovlivňován. Pokud tuto myšlenku převrátíme, lze v sociální práci využít **vhodného prostředí**, které bude mít účinek na člověka, ať už je mu blízké nebo přichází z odlišného typu lokality (městského).

Diplomová práce reaguje na tyto výzvy a řeší návrh komunitního projektu – nového **sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi**, který v praxi spojuje sociální práci s dalšími oblastmi spojenými s venkovem – hiporehabilitace, environmentální vzdělávání včetně ochrany životního prostředí nebo výtvarné a řemeslné činnosti.

Důvodem pro analýzu východisek, přístupů a mapování zdrojů pro realizaci navrhovaného projektu, je snaha o syntézu vybraných oblastí a nalezení podstaty, která explikuje smysl a účelnost navrhovaných aktivit, zasazených do blízkosti tradičního venkova.

Venkov potřebuje lídry, kteří budou hořet touhou po oživení starých struktur a budou zapalovat další obyvatele pro zapojení do společného plánování a organizování akcí. Příroda potřebuje více lidí, kteří jí porozumí a společnost potřebuje připomínat důvody, proč je dobré vnímat prostředí kolem sebe a respektovat přirozený řád a přírodní zákony. Rodiče potřebují, aby se jejich děti zdravě vyvíjely a děti potřebují bezpečný prostor a vztahy, které jim mají co nabídnout. Komunita potřebuje energii i funkční řešení a pracovníci informace.

Uvedené **potřeby** jsou akceptovány v přístupech a metodách, které cíleně podporují wellbeing dětí a jejich rodin, prostřednictvím uplatňování individuálního přístupu i využití dynamiky skupinových aktivit. Sociálně-aktivizační program, vycházející z ekologických přístupů, pomáhá dětem najít uzemnění (prevence a intervence) a kořeny (integrace).

Základními pojmy pro stavbu programu jsou: sociálně-ekologické teorie, holistický přístup, metody sociální práce v komunitě i multidisciplinární spolupráce a využívání dalších oblastí. Projekt lze realizovat za předpokladu odpovídající koordinace aktérů a vytipovaných subjektů v rámci místní sítě služeb. Propojením sociální práce s návaznými aktivitami, lze efektivně působit na jednotlivé složky osobnosti a směřovat k posilování kompetencí, dovedností a současně vazeb a vztahů v celých rodinách i směrem k lokalitě a krajině.

Záměr reaguje na **problematiku malého venkovského regionu** Středních Čech (s přirozeným i zemědělským krajinným rázem), která je patrná v omezených možnostech, souvisejících s nízkým počtem obyvatel, špatnou dostupností práce, služeb i dopravní obslužností. Současný venkov se může potýkat s výzvami v různých oblastech života, zároveň nabízí různorodé příležitosti k rozvoji. Bílé místo v síti služeb pro děti, ohrožené sociálním znevýhodněním, může zaplnit aktivita, která bude reagovat na místní potřeby, zároveň využije oblastí, které jsou vhodné pro venkovskou lokalitu. Mezi silné stránky venkova patří blízkost přírody, krajiny, spojení s koloběhem života i lidská soudržnost.

Cílem práce je shromáždit relevantní myšlenková východiska a podklady k aktivitě a jejímu uchycení v síti služeb pro ohroženou rodinu, včetně možností financování.

Projektová část diplomové práce se věnuje podkladům pro tvorbu projektu a představuje návrh na využití konkrétní grantové výzvy pro pilotní pětidenní program pro děti v náhradní rodinné péči.

KONCEPTUÁLNÍ ČÁST

První část diplomové práce představuje oblasti, vztahující se k projektovému záměru, kterým je **využití venkova** a jeho **specifických zdrojů**, k řešení problémů prizmatem sociální práce, zaměřeným na metodické činnosti s dětmi a mládeží.

Nejmladší generace je v dnešní době ovlivňována řadou faktorů, které se negativně odrážejí na jejich fungování ve společnosti. Významné aspekty, se kterými se sociální pracovníci setkávají při práci s rodinami a dětmi, se dotýkají celého spektra oblastí. Stoupající tendence je patrná u výskytu psychických obtíží, spojených s úzkostmi, sociálním tlakem, podobně jako u zdravotních potíží, souvisejících se špatnou stravou a nedostatkem pohybu. Velkou měrou ovlivňují vývoj u dětí moderní technologie, které s sebou nesou kromě závislosti i sociální izolaci, ztrátu praktických dovedností, hrozbu kyberšikany i vliv reklamy a médií, které děti ohrožují. V neposlední řadě se mladí potýkají s nejistotou, kterou zapříčiňuje nestabilní rodinné prostředí, rozvodovost, ale i obavy z budoucnosti, politického i ekonomického vývoje a otázek kolem ekologie a stavu planety.

Nastíněná problematika navazuje svým diferencovaným charakterem na požadavek směrem k dodržování **celostního pojetí** osobnosti člověka. Základní teze předkládané diplomové práce akceptuje jedince jako celek, který potřebuje podporovat fyzické i psychické zdraví, aby byl zdárně podpořen jeho sociální vývoj i rozvoj schopností, dovedností a vědomostí, které směřují ke stabilizaci a soběstačnosti. Adekvátní reakcí na toto uvědomění, je využívání **multidisciplinárních týmů** v praxi sociální práce. Díky zapojení profesí z oblasti psychologie, sociologie, pedagogiky nebo umělecké a řemeslné tvorby, respektuje projektový záměr celkové potřeby člověka a přináší širší pohled i cílené posilování kompetencí a dotčených osob.

Realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově zahrnuje oba tyto pohledy, které propojuje s **ekologickou perspektivou** i **anthroposofií**. Plánované dílčí aktivity vycházejí z holistického přístupu, který zahrnuje celistvý pohled na člověka a jeho potřeby a míří na bio-psycho-socio i spirituální části osobnosti, které lze dát do interakce s prostředím venkovského regionu.

Různé vědecké disciplíny vidí perspektivu zachování přírodního prostředí v souvislostech s lidskou činností a vyzdvihují důležitost posilování „zpětnovazebného myšlení“, zejména u dětí, kdy ekologické myšlení pozvedá nejen duchovní a sociální rozvoj člověka od útlého věku, ale i jeho budoucí snahu pečovat o prostředí přírody a komunity.

Pohledem dalších věd – psychologie (sociální psychologie, vývojová psychologie, psychologie výchovy, psychologie osobnosti i práce ad.), sociologie (sociobiologie, sociální ekologie, sociologie volného času, sociologie zemědělství ad.), se dostáváme k podstatám výše uvedených teorií. Některých z nich se diplomová práce dotýká, aby podtrhla podstatu sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově, avšak podrobná analýza těchto souvisejících věd, je z pohledu rozsahu textu pro tento účel nadbytečná.

Sociální práce jako multiparadigmatický obor, se v praxi ocitá v těsné blízkosti dalších vědních disciplín i praktických činností, od kterých čerpá inspiraci. Těží ze společných průsečíků, na kterých se dá stavět efektivní spolupráce.

Proto v textu následně teoretická část diplomové práce ukotvuje témata v **teoriích sociální práce** a rámuje vybrané přístupy **návazných oblastí** prostřednictvím rešerší české i zahraniční literatury, článků a předchozích výzkumných prací, souvisejících s uvedenou tematikou. Svůj konkrétní díl na celkové koncepci projektu nese hiporehabilitace, arteterapie, environmentální vzdělávání a tradiční řemeslné činnosti.

Sekundární problematika řešeného záměru se dotýká výzev, kterým čelí **současný venkov**. Tomu se věnuje samostatná kapitola, popisující vybranou venkovskou lokalitu včetně možností, které nabízí ve formě využitelných lokálních zdrojů. Komplexnost projektového záměru nadhodnocuje i aplikování teorie sociálního kapitálu v prostředí venkovské komunity. Řízená spolupráce odborníků a stakeholderů, přináší různé perspektivy a dovednosti k řešení jednotlivých potřeb (účastníků i komunity), které jsou zároveň propojené.

Koncepce se v závěru věnuje odůvodnění společenského významu a potřebnosti projektového řešení a hodnotí aktuální stav v legislativě i vybraných strategických dokumentech z regionu, celého území i z evropského pohledu.

1 Výchozí pojetí

„Jednat s každým člověkem jako s celostní bytostí - sociální pracovníci se zajímají o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usilují o rozpoznání všech aspektů života člověka.“

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

Záměr programu navazuje na myšlenková východiska zmíněná v základním popisu konceptuální/teoretické části diplomové práce. Prvoplánově se jedná o komplexní pohled na člověka v podobě holistického přístupu a odpovídající multidisciplinární přístup při realizaci programu. Vedle nich nese svůj podíl vztah jedince a prostředí, ve kterém žije. Význam těchto interakcí vysvětluje sociálně-ekologická teorie. Vhodným doplněním souvislostí je zde zvolena zmínka v podobě podkapitoly o filozofickém směru anthroposofismu, který je jedním z vodítek mezi původní duchovní vědou a současnými poznatky moderních přístupů.

1.1 Holistický přístup

V holistickém pojetí je člověk vnímán jako „**bio-psycho-socio-spirituální bytost**“, proto zde vzniká potřeba **komplexního řešení** v rámci **přirozeného prostředí**.

Tento přístup zdůrazňuje, že každý člověk je jedinečná lidská bytost, která má své potřeby a má právo na jejich naplnění. Proto holismus zahrnuje biologickou, psychickou, sociální a spirituální oblast, čímž dochází k pokrytí široké škály lidských potřeb. Celostní východisko dává možnost věnovat se všem částem osobnosti a využít je podle individuálních potřeb každého jedince.

Z výčtu je zřejmé, že komplexnost záměrů cílí na **uspokojování potřeb jedince**, jak po biologické, tak i po psychosociální stránce. Pražská škola vývojové psychologie a psychické deprivace, člení psychické potřeby na pět základních kategorií, včetně naznačení terapie, která povede ke zdárnému rozvoji dítěte (Langmeier, Matějček, 1974): 1. Potřeba stimulace – potřeba optimálního přívodu podnětů. 2. Potřeba „smysluplného světa“, řádu v chaosu podnětů neboli potřeba podmínek pro účinné učení. 3. Potřeba jistoty, bezpečí – navázání interpersonálního vztahu („attachment“). 4. Potřeba osobní identity – potřeba sociálního začlenění do širšího okruhu lidí. 5. Potřeba otevřené budoucnosti – potřeba životní perspektivy či „životního smyslu“.

V holistickém pojetí jsou definovány čtyři základní části celku jedince různými aspekty:

- **BIOLOGICKÁ ČÁST:** věk, pohlaví, zdraví, tělesná kondice, zajištění základních životních potřeb, výživa, životní styl, bydlení, vzhled, sexualita, ekosystém, spánek, únava ad.
- **PSYCHOLOGICKÁ ČÁST:** prožívání, sebepojetí, chování k soběstačnosti, zvládání stresů, osobnostní vlastnosti, sebevědomí, motivace, psychické poruchy, kvalita komunikace ad.
- **SOCIÁLNÍ ČÁST:** rodina, prostředí, vztahy, komunita, přátelé, škola, vzdělání, bydlení, volný čas, zájmy, sociální kontakty, role ve společnosti, zkušenosti, schopnosti ad.
- **SPIRITUÁLNÍ ČÁST:** chápání smyslu (dění/života), uvědomování si a hledání hodnot, přijetí sebe sama, vnímání stereotypů, otázka smrti a umírání, víra v budoucnost ad.

„Jednotlivé oblasti se však vzájemně prolínají a nelze je od sebe oddělit. Je nezbytné, věnovat při posouzení osobnosti všem oblastem člověka stejnou pozornost,“ (Holasová, 2018). Holistický přístup umožňuje vnímat klienta komplexně v rámci jeho prostředí, což je také základní myšlenka ekologické perspektivy i mezioborové interakce.

Honzák (2017) souhlasně dodává: „Jak se tedy máme dívat na člověka? Myslím, že navzdory četným kritikám a úvahám o neudržitelnosti biopsychosociálního modelu je tento pohled stále nejbližší pravdě i našemu chápání. Nemusíme se trápit tím, že každý aspekt je zpracováván metodicky zcela odlišně, ani tím, že i kdyby tomu tak nebylo, stejně zatím netušíme, jakým způsobem ovlivňují informace z jedné úrovně ty druhé oblasti.“

1.1.1 Multidisciplinární pojetí

Multidisciplinární pojetí práce reaguje na potřeby člověka z celostního pohledu. Multidisciplinární tým, složený z odborníků z různých oblastí (sociální práce, psychologie, pedagogika ad.), umožňuje komplexní analýzu situace a faktorů ovlivňujících dítě i rodinu. Tím je zajištěn zmíněný holistický přístup k potřebám jednotlivců a rodinným celkům.

Biologická, psychologická, sociální a spirituální část vyžadují přístupy aktérů, kteří jsou na své téma specialisté, zároveň jsou schopni sdílet své poznatky s ostatními. Komplexní pojetí využívá práce napříč obory (sociální oblast zahrnující odborné sociální poradenství a sociálně-aktivizační služby, školství včetně environmentálního vzdělávání, volnočasové aktivity, terapeutickou činnost, ...).

Jednoduše můžeme požadovaný komplexní **wellbeing** rozdělit do čtyř základních oblastí:

- Biologická část: Zahrnuje zdravý životní styl a venkovské aktivity.
- Psychologická část: Zaměřuje se na odolnost vůči stresu a seberegulaci.
- Sociální část: Vnímá vztahy v komunitě, sociální aktivizaci a participaci.
- Spirituální část: Zabývá se smyslem života, hodnotami a přesahem.

Multidisciplinární přístup zaručuje, že všechny tyto aspekty jsou zohledněny a řešeny. Kombinací odborností a metod mohou týmy vyvinout cílenější a efektivnější intervence, které lépe odpovídají specifickým potřebám cílové skupiny i doby. Přístup může také zahrnovat prevenci problémů tím, že se zaměří na vzdělávání a podporu rodin, což přispívá k dlouhodobému rozvoji a stabilitě venkovských komunit.

Multidisciplinární pojetí je klíčové pro efektivní a udržitelné řešení výzev, kterým čelí i rodiny s dětmi, které žijí přímo na venkově. Pomáhá vytvářet celistvé a integrované strategie, které přinášejí pozitivní změny a zlepšují kvalitu života v těchto komunitách.

Přínosem meziprofesionální kooperace, je prohloubení spolupráce jednotlivých organizací či odborníků mezi sebou, včetně zlepšení komunikace mezi státními a nestátními subjekty.

1.2 Sociálně-ekologický přístup

Efektivním východiskem sociální práce s lidmi je uznání vzájemné propojenosti a provázanosti člověka s jeho blízkým prostředím.

Na toto hledisko poukazuje sociálně-ekologická teorie. Ta se zabývá převládajícími formami chování osob žijících v určitém teritoriu, odvozenými z biologie. Ekologický řád odhaluje vnitřní diferenciaci, které jsou viditelné u jiných organismů a jejich přirozených procesů. Vnímá souvislosti ve vytváření společenství a sítí, které tvoří stejně jako lidé i hmyz a další živočichové.

Před sociálně-ekologickou teorií byla známa především behaviorální teorie a teorie systematického přístupu. Sociálně-ekologická teorie přinesla komplexnější pohled na to, jak různé úrovně vlivů – od jednotlivce, přes rodinu, školu, komunitu, až po širší sociální a kulturní kontext – ovlivňují vývoj a chování jedinců. Tato teorie tudíž představovala rozšíření předchozích pohledů tím, že kladla důraz na interakci mezi různými systémy a jejich vliv na jednotlivce a jeho chování.

„Tzv. klasické paradigma sociální ekologie označované pojmem „human ecology“, vzniklo ve 20. a 30. letech především na chicagské univerzitě. A bylo vyjádřeno v známých textech R. E. Parka (1936), R. D. McKenzieho (1926), E. W. Burgesse (1925), H. W. Zorbaugha (1926) a L. Wirtha (1945). Představovalo pokus použít systematickým způsobem teoretická schémata rostlinné a animální ekologie na studium lidských společenství,“ (Musil, 1991).

Sociálně-ekologickou teorii definuje mimo jiné Encyklopedie sociální práce tím, že se zaměřuje na interakce mezi jednotlivci a jejich okolím. Tato teorie klade důraz na to, jak různé úrovně prostředí (například rodina, komunitní kontext, širší sociální a kulturní prostředí) ovlivňují jedince a jejich chování. Tímto způsobem se sociálně-ekologická teorie snaží porozumět komplexnosti sociálních problémů a identifikovat, jak lze efektivně intervenovat na různých úrovních, aby se zlepšila kvalita života jednotlivců a komunit (Matoušek a kol., 2013).

Ekologická perspektiva spočívá ve vnímání dimenzí makrosystému, mezosystému a mikrosystému. Tento model vývoje, využívaný dnes v praxi sociální práce, přiblížil představitel tohoto směru, psycholog a profesor Harvardské Univerzity, Urie Bronfenbrenner, ve svém díle Ekologie lidského vývoje, v originále: Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design (1979). V souvisejících výzkumech se zaměřil na vývoj u dětí a souvislosti vlivu prostředí s tehdy známými poznatky o mezilidských procesech jako je posilování, modelování, identifikace a sociální učení. Zamýšlel se nad složitostí vlivu různých prostředí najednou a nutnost zohlednění bezprostřední situace. V knize uvádí: „Existuje druhý soubor vědeckých prací, ve kterých jsou velmi podrobně popsány vnější environmentální souvislosti a graficky sledovány jejich dopady na průběh vývoje. Taková šetření se provádějí především v antropologii a do určité míry v sociální práci, sociální psychiatrii, klinické psychologii a sociologii, ale popisný materiál těchto studií je silně neoficiální a interpretace kauzálních vlivů vysoce subjektivní a inferenční“ (Bronfenbrenner, 1979). Narážel na to, že síla genetiky, biologické a sociální vlivy, nelze adekvátně orámovat pro potřeby analýzy environmentální stránky rovnice. Nicméně nabádal k dalšímu empirickému zkoumání a budoucí podnětnou diskusi.

Teorie často využívá modely jako je Bronfenbrennerův ekologický model vývoje, který zahrnuje různé systémy od mikro- (nejbližší okolí člověka, jeho role, například rodina) po makro- (například společnost).

Sociálně-ekologická teorie je tedy cenná pro sociální pracovníky, kteří se snaží pracovat ve prospěch zranitelných skupin, neboť umožňuje zohlednit širší kontexty a faktory, které ovlivňují jejich životní situace.

Ekologická perspektiva se prolíná do současných metod sociální práce. „Sociální práce se z hlediska ekosystémové perspektivy může zaměřovat dle potřeb „osoby v prostředí“ na tři hlavní úkoly: 1. Posilovat kompetence klientů uspokojovat vlastní potřeby a reagovat adekvátně na požadavky prostředí. 2. Ovlivňovat sociální prostředí takovým způsobem, aby umožňovalo uspokojení potřeb klientů. 3. Zlepšovat vzájemné interakce mezi klienty a jejich sociálním prostředím. (Janebová, 2014).“

Sociálně-ekologická teorie má v oblasti sociální práce významné místo, protože poskytuje rámec pro pochopení interakcí mezi jednotlivci a jejich sociálním a ekologickým prostředím. Tato teorie zdůrazňuje, že lidské chování a vývoj jsou ovlivněny několika úrovněmi faktorů a že člověk je vždy součástí určitého prostředí. Mezi klíčové aspekty jejího významu v sociálních službách patří kromě komplexního vnímání problematiky a společné strategie mezi odborníky z různých oblastí, také zaměření na prevenci. Sociálně-ekologická teorie klade důraz na preventivní intervence, které mohou zasáhnout v různých dimenzích života jednotlivce a komunity. Místo toho, aby se zaměřovaly pouze na symptomatickou léčbu, mohou sociální služby pracovat na změně prostředí a kontextu, což může přispět k trvalejšímu zlepšení životních podmínek.

1.3 Anthroposofie

Anthroposofie (*též antroposofie*) je filozofický a duchovní směr, který byl založen filozofem a pedagogem Rudolfem Steinerem na počátku 20. století. Tento směr se snaží o integraci duchovního a materiálního světa a klade důraz na rozvoj vyšších forem lidského vědomí, které umožňují chápat duchovní realitu a zákonitosti.

Principy jsou uplatňovány i ve vzdělávání. Steinerova pedagogická filozofie, často nazývaná Waldorfská pedagogika, vychází z principů anthroposofie a zaměřuje se na holistický přístup ke vzdělávání, který podporuje kreativitu, umělecký projev a individuální rozvoj dětí. Steiner rovněž vyvinul biodynamické zemědělství, které je postaveno na principech udržitelnosti a zdravého vztahu k přírodě. Používá organické a přírodní metody a zahrnuje využití speciálních přípravků a rytmů přírody (a vesmíru).

Anthroposofie ovlivnila různé umělecké směry a praktické přístupy, včetně architektury, dramatického umění a hudby i lékařství. Souvisí s ní i pojem eurytmie¹.

„Antroposofické lékařství je rovněž velmi specifické, a to především svým celostním pohledem na jedince a využitím přírodních, homeopatických léků, které léčí nejen následky, ale i příčiny nemocí,“ (Zmatlíková in Sociální práce, 2009).

Potřebnost návratu k duchovnímu rozměru při aplikování současných teorií osobnosti a vývojové psychologie, předkládá kniha Steinerův přínos moderní psychologii, která upozorňuje na postupující krizi hodnot, materialisticky zaměřeného, globalizovaného světa. „Právě témata apelující na všestranný rozvoj člověka a duševně-duchovní přesah jsou něčím, co prostupuje celou anthroposofií, naukou Rudolfa Steinera, na základě čehož se domníváme, že zabývat se jeho myšlenkami, má i v dnešní době opravdový smysl,“ (Ledvoňová, 2019).

Komunitní rozměr tohoto směru lze spatřit v Camphillských hnutích. Za jejich zakladatele je považován rakouský lékař, pediatr Karl König, který navázal na Steinerovu práci. Každý se dle svých možností zapojuje do života společenství. „Hnutí se rovněž pokouší vytvořit zařízení pro rozvoj celé lidské osobnosti podle Komenského představy,“ (König, 1995).

V první etapě se tvořily komunity, ve kterých mohli znevýhodněné děti a dospělí (mnoho z nich s mentálním postižením) žít, věnovat se studiu i práci, která je jim blízká, a to vše v prostředí zdravé podpůrné komunity, založené na sociálních vztazích. Postupně se hnutí rozšířilo celosvětově a zacílilo na další cílové skupiny, včetně seniorů.

„V České republice vzniká první camphill až roku 1999, a to ve vesnici České Kopisty na Litoměřicku. Jako hlavní cíl bylo stanoveno vytvoření podmínek pro smysluplný život pro znevýhodněné osoby a takovým způsobem, jakým fungují v zahraničí,“ (Hradil, 2002).

Z rešerší tohoto přístupu vyplývá řada důvodů, proč se zabývat integrovaným duchovním přístupem i východiskům z komunit ve stylu camphill. Stěžejním jsou vztahy uvnitř společenství, založené na rozvoj vnitřního potenciálu jedinců a kvalita života, která staví nad materiální zabezpečení.

¹ „Eurytmie vznikla vedle tance, hudby, básnictví, divadla, malířství a sochařství jako samostatné nové umění. Eurytmie je viditelné zjevení duševního dění pomocí pohybů těla,“ (Baumann, 1997).

2 Teoretická východiska sociální práce

Sociální práce je pestrý obor složený z více částí, proto k nabídce pomoci a podpory, kterou poskytuje rodinám, patří bohatá škála služeb. Ta je rozdělena podle potřeb uživatelů, od krizových služeb, přes poradenské služby, vzdělávací programy a terapeutické služby po preventivní programy. „Poradenské a vzdělávací programy se někdy kombinují, například jsou-li poskytovány náhradním rodinám (pěstounským, adoptivním) nebo rodinám, ve kterých jsou vychovávány děti s vážnými hendikepy. Někdy jsou doplněny i **rekreačními akcemi a pobyty**,“ (Matoušek a kol. 2003) upřesňuje klinický psycholog a psychoterapeut, zaměřený na výzkumy školství a mládeže i organizací programů pro rizikové děti a mládež, Doc. PhDr. Oldřich Matoušek².

Úspěšným přístupem v práci s (rizikovou) mládeží, jsou nízkoprahové sociální služby (nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a terénní programy), které se dostávají do těsné blízkosti cílové skupiny, díky realizaci služeb v jejich přirozeném prostředí – jdou tzv. za nimi a snaží se o minimalizaci bariér, které by mohly stát v cestě na zapojení do služeb. „Zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, jsou zařazeny do **služeb sociální prevence**. § 53 – Služby sociální prevence napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodněnému prostředí a ohrožení práv. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů,“ (ČAS, 2007).

Vedle sociálních služeb patří do sociální správy orgány sociálně-právní ochrany dětí. Tato oblast vyžaduje specifické odborné znalosti, takže většinu agend svěřuje Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, do kompetence obecním úřadům s rozšířenou působností a krajským úřadům. Obecní úřad má k občanům, a k informacím o nich, nejbližší.

Doporučovanou metodou pro strategický rozvoj, je komunitní plánování sociálních služeb (dále KPSS). Základem je princip triády, který deklaruje podmínku, že v rámci metody a procesu KPSS spolu plánují a spolupracují minimálně tři strany: uživatelé, zadavatelé a poskytovatelé sociálních služeb, které mají mezi sebou rovné postavení,“ (Pilát, 2015).

² Oldřich Matoušek byl přední postavou české sociální práce po obnovení oborového vzdělávání na vysokých školách po r. 1989. Habilitoval se na Filozofické fakultě UK v r. 1996 prací „Rodina jako instituce a vztahová síť“. Jeho jméno je neodmyslitelně spjaté s Katedrou sociální práce Filozofické fakulty UK, v letech 2000–2010 byl jejím vedoucím a dlouhá léta také garantem studijního programu. (Zdroj: FF UK)

„Pohled starosty na rozvoj malé obce obvykle zahrnuje tyto priority: 1. bydlení, 2. podnikání, 3. zemědělství, 4. cestovní ruch, 5. zaměstnanost, infrastruktura, vybavenost, kulturní život, dopravní obslužnost. Někde v té páté prioritě se nyní snaží uplatnit se svými nároky i sociální oblast. Na všechno však obecní rozpočet nevystačí, a tak paradoxně dochází k uplatnění metody komunitního plánování právě zde, na venkově, přirozeně a bez teorií,“ (Hloušek, 2009).

„Bez ohledu na zvolenou strategii, je vždy třeba pozorně zmapovat aktiva neformálních zdrojů podpory, které tradičně vyplňují mezeru, kdy formální zdroje sociální péče nedostačují, a které mohou být velmi pestré. Jsou jimi kupř.: majetek malých měst a obcí, znalosti a dovednosti místních lidí a organizací, ale i spolupráce s přáteli, rodinou nebo sousedy při poskytování služeb jako je denní nebo pěstounská péče, stravování pro seniory, aktivní trávení volného času, kontakt se zdravotními či sociálními službami — zprostředkovatelská činnost. Konkrétním jednorázovým projektům, jako je rodina, která potřebuje pomoc, protože jejich domov byl zničen požárem nebo záplavami či poskytování přepravy tomu, kdo potřebuje lékařské ošetření, pak mohou posloužit kostely či místní občanské organizace,“ (Daley, 2010).

2.1 Metody sociální práce

Z pohledu sociální práce vycházíme ze zásad komunitní sociální práce, metod sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a z podpory a rozvoje služeb v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Při práci s jednotlivcem, rodinou, skupinou nebo venkovskou komunitou, sociální pracovníci v komunitách často vycházejí z „ekologických přístupů“, které jim umožňují mnohem širší pohled na vztah osoby a prostředí s využitím sítě osobních a sociálních opor klienta, které jsou součástí pomáhajících snah procesu sociální práce.

Možností sociální práce a zejména sociálních pracovníků může být **role koordinátora**, při využití síťování i vedení multidisciplinárního týmu, aktivace a koordinace neformálních zdrojů pomoci a podpory, limitovanými specifickými nastíněnými požadavky. Sociální pracovník na venkově, by se měl umět orientovat nejen v území, ale i v možnostech, které oblast nabízí. Mezi jeho kompetence by mělo patřit vyhledávání místních zdrojů a současně schopnost využít jejich potenciál. Dobrá znalost souvislostí v prostoru venkovské komunity, je správným krokem ke sdílení dostupných zdrojů a jejich využívání, směrem k dosažení potřebných cílů, od uspokojení potřeb jednotlivců, po udržitelný rozvoj komunity.

2.2 Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Ačkoliv není navrhovaný sociálně-aktivizační program pro rodiny s dětmi na venkově registrovanou sociální službou, jeho principy stojí na totožných bodech. Tento druh bezplatně poskytovaných sociálních služeb, je ukotven v Zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který jí řadí mezi služby **sociální prevence**. Konkrétně ho popisuje § 65 následovně:

„(1) Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti: a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, c) sociálně terapeutické činnosti, d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“

Z této podstaty, může realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově zahrnovat řadu klíčových aktivit, které mají za cíl zlepšit životní podmínky rodin a zároveň posílit komunitu. Úspěšně se v komunitě může uchytit vznik tematických skupin s workshopy i nových klubů, na jejichž základě se organizují vzdělávací akce pro děti s herními prvky i školení rodičů na relevantní témata (zdraví, komunikace, psychologická podpora i sociální poradenství ad.). Tyto aktivity mohou výrazně přispět k rozvoji rodin s dětmi na venkově a vytvářet zdravější a soudržnější komunitu.

2.3 Komunitní sociální práce

Historický vývoj komunitní sociální práce, se táhne po své linii, v průběhu vývoje moderní, industriální společnosti.

„Komunita je pojmána jako významný zdroj podpory. Zdroje obce a lokality je důležité popsat a provázat s potřebami rodin a dětí. Komunitní zdroje jsou považovány za rozsáhlý, ale doposud málo využitý potenciál podpory dětí a rodin.“ (MPSV, 2018).

Metodu komunitní práce, k jejímž základním modelům patří i **komunitní plánování**, popisuje Kinkor (in Matoušek a kol., 2008) jako proces, díky němuž můžeme lidem pomoci, aby společnou aktivitou účinně řešili problémy celé komunity a zkusili tak zkvalitnit životní podmínky, ve kterých se nacházejí.

V kontextu KPPS nelze opomenout **pojem komunita**. Definicí je mnoho, obecně definuje komunitu Keller (1996, s. 512) jako „...sociální útvar charakterizovaný jednak zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř, mezi členy, jednak specifickým postavením navenek, v rámci širšího společenského prostředí“.

V češtině není slovo komunita tradičně zakotvena. Se svými významy byla přenesena do českého prostředí po politických změnách roku 1989. „Zhruba se dá říct, že oblast komunitní práce je z velké části prostorem pro uplatnění makrosociálního a reformního (kritického) přístupu k řešení konkrétní problematiky,“ (Šťastná, 2016).

Komunitní přístup může zahrnovat i multidisciplinární pojetí, zahrnující také prvky komunitní práce, které podporují spoluúčast zainteresovaných osob – tzv. stakeholderů, rodin a místních obyvatel, čímž posilují jejich aktivní zapojení do programu. Toto zapojení může zvyšovat pocit sounáležitosti a posilovat sociální kapitál v komunitě.

Dle **teorie empowermentu**, získávají aktéři větší kontrolu nad svými životy tím, že je zapojí do procesů rozhodování a změn. Podporou participace a angažovanosti mohou sociální služby posílit schopnost lidí ovlivňovat své okolí.

2.4 Komunitní vzdělávání

Tento model komunitní práce vytváří bližší vztah mezi komunitou a vzděláváním. „Zahrnuje programy, jejichž cílem je rozvoj určitého společenství. Vzdělávání má komunitě poskytnout dovednosti a vědomosti, které jí umožní zvládat své problémy. Komunitní vzdělávání usiluje také o změnu postojů členů komunity. Konečným záměrem je aktivovat členy komunity a naučit je, jak změny dosáhnout,“ (Gojová, 2006).

Tradice komunitního vzdělávání sahá do období národního obrození a původně šlo o rozsáhlé sítě knihoven, které mají i dnes pozici šířitele obecné vzdělanosti, kulturní úrovně a zároveň míst pro setkávání lidí z různých sociálních skupin. „Moderní komunitní práce by si měla být vědoma možností a pozitivních dopadů, které vhodně zvolené formy vzdělávání mají. Ve středu pozornosti vzdělávání stojí i imperativy informační společnosti a rychle se vyvíjející technologie s logickým předpokladem celoživotního vzdělávání... Navíc přináší témata, která formální vzdělávací soustava institucí opomíjí nebo zcela zanedbává. Typicky jde o přenos specifického místního know-how: například u oblasti lázeňství, včelařství, vinařství, ovocnářství, místních řemesel,“ (Šťastná, 2016).

3 Rozbor návazných oblastí

Práce se zaměřuje na souvislosti sociální práce a hiporehabilitace, environmentálního vzdělávání, venkovní artefietiky a tradičních činností na venkově (permakulturní zemědělství, chovatelství, řemesla), které vedou k udržitelnosti životního prostředí a soběstačnosti osob i komunity.

Některé oblasti byly více využívány především v pedagogice již dříve, avšak kvůli jejich negativní konotaci s předrevolučním režimem, na čas z osnov zmizely. Jmenovat lze v tomto případě „dílny nebo pěstitelské činnosti – zahrádky, sběr bylin,“. Například dále v textu rozebíraná polytechnická výchova, která není neznámým ani novým pojmem, se dostala do sovětské pedagogiky začátkem 20. století a byla spojována s tehdejší výrobní praxí. Objevuje se poprvé koncem 19. století v textech Karla Marxe, zastávce dělnické třídy. „Kladl velký důraz na spojení fyzické práce s rozumovým vyučováním. Jeho požadavek na pracovní výchovu a polytechnické vzdělávání se objevil v Manifestu komunistické strany. Zastával názor, že bez polytechnického vzdělání a výchovy nelze vychovat uvědomělého pracovníka. Socialistická škola chtěla vychovat takového dělníka, který teoreticky i prakticky ovládá principy činnosti základních výrobních nástrojů a strojů a ovládá nejdůležitější procesy,“ (Heřmánková, 2017³). Dnešním úsilím **není návrat** zpět k socializaci společnosti v tehdejší podání, ale vrátit praktickým činnostem dobré jméno a řemeslům oblíbenost.

Důležitost práce pro člověka od dětského věku zmiňuje Říčan (2004): „Co všechno znamená pro člověka práce! Snad nám ideologická vulgarizace Marxových myšlenek znechutila a tím zastřela starou pravdu, že práce má a může být radostí, tvorbou, ctí, tím, co lidi navzájem spojuje, co dává jejich životu smysl, čím sami sebe vytváříme a přetváříme. A přece to je právě to, co má školák pochopit, co se má stát jeho vlastní hmatatelnou zkušeností, co má prožít, má-li se harmonicky vyvíjet a stát se platným členem společnosti.“

Stěžejním oborem, který zkoumá, co se odehrává mezi člověkem a jeho prostředím, jsou **environmentální studia**. Zajímají se o to, jak příroda a krajina působí na život společnosti a také to, jak se lidé do svého životního prostředí otiskují. Popisují taktéž souvislosti s venkovem. Různé projekty zaměřené na umění a řemesla, které využívají místní tradice a přírodní materiály, mohou děti motivovat k vyjádření a posílení jejich kreativity.

³ Zdrojem diplomové práce Bc. Jany Heřmánkové na téma Projektová metoda v polytechnické a environmentální výchově v MŠ, Katedra technické a informační výchovy PdF UP v Olomouci, byl pro tento pojem: MOJŽÍŠEK, L. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university. Brno, 1973.

3.1 Vliv přírodního prostředí

Důležité je zde připomenout, že ústřední roli v programu má především umístění ve venkovském regionu a v krajině přírodního a zemědělského typu. Veškeré návazné oblasti vychází z přímého kontaktu člověka s přírodou, krajinou i aspekty tradičního venkova. Pochopením těchto vlivů je východiskem dále analyzovaných přístupů.

3.1.1 Blízkost přírody

„Není náhodou, že panenská příroda naší planety mizí spolu s tím, jak ztrácíme porozumění pro naši vlastní vnitřní nespoutanost,“ Clarissa Pinkola Estés, Ph.D.⁴

Mezi lidmi a přírodou je hluboko zakořeněné pouto, které stálo na počátcích lidské civilizace. V průběhu tisíciletí se lidé postupně od přírody, a víry v ní, odloučili. Nejvýraznějších změn ve vztahu s přírodou, zažili lidé s velkou pravděpodobností při přechodu na zemědělský styl života. Tehdy se začal měnit i krajinný ráz a mezi člověkem a přírodou se vytvořil předěl. Původní příroda se ocitla doslova za mezemi společnosti.

Zhoršení kontaktu dříve spojených veličin, nastalo v 18. – 19. století po příchodu industrializace a urbanizace. Průmysl a materialismus odlákal lidské bytosti od stavu mystické participace s přírodou⁵, ve které předci žili před vznikem civilizací. „Neprožívali se jako unikátní osobnosti stojící proti přírodě, jež mají svým životem realizovat zvláštní poslání. Prožívali se jako součást své skupiny i přírody. Zvířata byla pro tyto národy bytostmi stejné hodnoty jako lidé. Také rostliny – zvláště stromy – byly pro naše předky živými bytostmi,“ připomíná dokonce publikace věnovaná základům sociální práce (Matoušek, Šustová, 2021).

Trendem posledních let až desetiletí, je vrůstající potřeba opětovného spojení s přírodou. Někteří se staví do role ochránců přírody, jsou členy hnutí za udržitelnost, mnozí dokonce obrací myšlenkový směr a mění zaběhlé nešvary v pěstební (lesnické, krajinářské, vodohospodářské) činnosti v ekologické či biodynamické zemědělství, kde se znovu věří na správnost původních principů. Důležitý význam blízkosti přírody, vnímají stále více služby pro děti, kluby, lesní školky i vzdělávací instituce.

⁴ Citace jungiánské psychoanalytičky, básnířky a sběratelky bájí, z její knihy *Ženy, které běhaly s vlky: Mýty a příběhy o archetypu divoké ženy, která vznikla na základě jejich studií biologie života v přírodě.*

⁵ Termín vytvořil hlubinný psycholog, hledající duši i bytostné Já, C. G. Jung

3.1.2 Vliv venkova

Pobyt v prostředí venkova je důležitý nejen pro rodiny s dětmi, které žijí trvale ve velkoměstech. I ve venkovském regionu žije většina rodin, odtržených od podstaty přirozených procesů. Přírodu mají blízko a děti z menších měst, poblíž vesnic, mají širší představu o původním stylu života, ale trendy dnešní době směřují spíše k odklonu od hlubšího poznání krajiny, flory a fauny.

Venkovské prostředí poskytuje klid a spojení s přírodou, což má pozitivní vliv na duševní zdraví. Venkov nabízí tvůrčí prostředí, kde mají klienti dostatečný prostor, klid na tvoření, a i zde se nabízí propojení s místními zdroji – používání přírodních materiálů, barev nebo hlíny. Učení se přímo v přírodě a v místním prostředí, může zahrnovat pozorování přírody, ekologické projekty nebo zemědělské aktivity.

Cenným zdrojem informací a námětů pro bádání i vzdělávání v základních oblastech přírody i zemědělství, je půda. Na kousku půdy lze najít více mikroorganismů než kolik lze spatřit druhů zvířat v zoologické zahradě. V půdním ekosystému vzniká život a při správném hospodaření vydrží tisíciletí. Základem pro budoucnost existence zdravého půdního systému, je udržování organické hmoty. S tím souvisí předávání informací o potřebě změny pohledu na zemědělství, obnovování remízků, hájků nebo „zelené hnojení“. „Jedním z hlavních evropských půdních problémů je ubývání organických sloučenin, a tím i snižování počtu druhů půdní fauny a flóry a následně i nižší retence vody v krajině. Leckde stačilo 50 let průmyslového zemědělství k tomu, aby se půdy změnily víc než za předchozích několik tisíc let,“ (Cílek, 2008). Cílem programu pro děti, je vštípení hodnot, a hlavně pochopitelné vysvětlení potřebnosti půdy pro celou společnost a udržitelnou budoucnost. Půda nám může pomoci přilákat i nejmenší jedince, pokud jim umožníme přímé pozorování jevů, které se v půdním ekosystému nacházejí, aby hravou formou získaly k této cenné komoditě vztah.

„Přírodní prostředí umožňuje aktivnější hru než interiér. Je plné výzev, které dětem pomáhají rozvíjet jejich motorické dovednosti. Souběžně s motorikou se vyvíjí smyslové vnímání, vnímání vlastních schopností a pocitů důvěry. To s sebou zákonitě nese i rizika, skrze která ale děti poznávají svoje limity, získávají smysl pro výdrž a výkon směřující k výsledku. Získané zkušenosti se pak přenášejí do dalších oblastí života a umožňují rozvoj dalších schopností, jako jsou pružnost, vytrvalost, schopnost řešit problémy, nezávislost,“ popisuje vliv pobytu v přírodě jedna z doktorandek environmentálních studií (Křepelková, 2016).

3.1.3 Hodnota krajiny

„Usednu na pahýlu, u lesní studánky a budu čerpat sílu a pít červánky.“

Vítězslav Nezval

Od krajiny domova po turistickou destinaci, mají rozličná území jedno společné. Dokáží zapůsobit na člověka a vyvolat v něm emoce a pocity, v závislosti na vlastních zkušenostech, vzpomínkách a osobních preferencích. Blízká přítomnost, ale dokonce i vzdálené pozorování, každý aspekty krajiny vyvolává jinou energii. Nastává klid a pohoda, přichází radost a štěstí, je probouzena chuť objevovat, vzniká obdiv a nadšení, vyplouvají nostalgické vzpomínky a někteří cítí sepjetí s přírodou. Příčinou zrcadlení vnitřního stavu jedince, mají některá místa v krajině, sílu evokovat v lidech strach, úzkost, nejistotu, osamělost i melancholii. Tyto ukazatele se dají použít při procesu zotavení.

Vnější svět je pro všechny, kteří v něj žijí společný, přesto se jeho vnitřní obraz v každém člověku zobrazuje jinak. Kopřiva (1997) tento vnitřní svět vysvětluje formou příkladu: „Tři lidé vidí onu krajinu a první řekne: „Je tu cesta do lesa a je z ní cítit pohoda, jako když chodíme s dětmi v létě do lesa na houby.“ Druhý člověk řekne: „Ten nejvyšší strom má některé větve suché – je to takový typický obrázek dnešní přírody poničené civilizací.“ Třetí řekne: „Ten černý pták na větvi má určitě něco za lubem.“ Kdyby každý z nich namaloval, co vidí, budou to tři velmi různé obrazy.

„V cizích zemích jsme na chvíli, ale v krajinách domova stárneme společně se zemí a stromy. Po letech přicházíme na stejná místa, vršíme vzpomínky, vrůstáme do krajiny. Málokdo umí být doma ve více než dvou třech krajinách. Výlet je vytržení, vzrušení a zkušenost. Krajina domova je plynutí, ve kterém se lidské v nás mísí s přírodním, a výsledná směs pak stojí podobně jako hudba či poezie někde mezi člověkem a živly,“ (Cílek, 2008).

Příroda a krajina mohou mít pozitivní regenerativní vliv na psychické zdraví a v procesu rehabilitaci i integraci jedinců, hraje neodepřitelnou roli. Procházka po louce, polní cestou a alejí, zastavení se v klidném prostředí dubového háje nebo u lesní tůně, pomáhá snižovat stres, úzkost a deprese, což je zvláště důležité pro osoby, které se potýkají s náročnými životními situacemi nebo se ocitají v krizi.

Léčivou sílu krajiny vnímají jednotlivci z řad laiků i odborníci. Existují terapeutické přístupy (například ekoterapie), které využívají přírodu jako součást procesu uzdravování a zlepšení duševního zdraví.

Společenské, vzdělávací a volnočasové aktivity situované do venkovního prostoru, podporují sociální vazby a pocit sounáležitosti. Pohyb v podobě turistického výletu má v neposlední řadě pozitivní vliv na fyzické zdraví. Lidé a krajina se vzájemně ovlivňují a potřebují. Poskytuje-li krajina útěchu a zklidnění, zaslouží si lidskou pozornost a péči.

Pozitivní vnímání krajiny je předmětem studia různých věkových kategorií. Prvotní výzkumy **krajiny v sociální percepci dětí** byly uskutečněny téměř před padesáti lety.

Ve vztahu podvědomé složky člověka ke krajině, je důležitou etapou dětství. Zážitky z letních táborů, rekreačních pobytů na chatě i z výletů mimo město nebo přirozená hra venkovských dětí v krajině, vtiskávají dítěti do podvědomí nesmazatelnou vjemovou stopu.

Za četbu stojí kniha *Last Child in the Woods: Saving Our Children From Nature – Deficit Disorder*, bestseller Richarda Louva, zkoumající rostoucí propast mezi mladými lidmi a světem přírody a environmentální, sociální, psychologické a duchovní důsledky této změny.

Popularitu mimoškolní ekologické výchovy zmiňuje Výzkumný ústav pedagogický již začátkem 90. let 20. století. „Stala se trvalou součástí pořadů naší televize. Stálé místo zde zaujaly filmy a seriály s ekologickou tematikou. Máme na mysli také relace čs. rozhlasu, dětské časopisy, knihy a filmy. Příznivě se rozvíjí mimoškolní činnost Pionýrské organizace (taktéž PO) Socialistického svazu mládeže. V rámci zájmové činnosti dětí pracují na školách přírodovědné oddíly PO zaměřené na ochranu přírody, kroužky ochrany přírody jsou i v pionýrských domech. Mezi starší mládeží je známá rubrika *Brontosaurus v Mladém světě*, úspěšná jsou např. letní pracovní prázdninová soustředění *Brontosaurus* a další podobné akce. Oblíbená je též odborná soutěž pro děti „Zlatý list“, (Librová, 1987).

Ukazatelem dlouhodobé potřebnosti těchto aktivit, je jejich udržení do dnešní doby nebo jejich transformace do podobných typů činností s dětmi a mládeží. Zmiňovaná soutěž *Zlatý list*, je stále aktuální. Ve školním roce 2023/2024, proběhl pro mladé přírodovědce již 52. ročník (pod záštitou současného ministra životního prostředí Petra Hladíka). Organizátorem je Český svaz ochránců přírody, respektive Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP, která pořádá také Ekologickou olympiádu pro středoškoláky. Škála aktivit ČSOP je velmi široká. „Sdružení mladých ochránců přírody ČSOP je zájmová složka Českého svazu ochránců přírody, která sdružuje základní organizace pracující s dětmi a mládeží. Jejím posláním je koordinace a podpora této činnosti,“ přibližuje organizace na svých internetových stránkách <https://www.mopici.cz>.

Také výše zmiňované Hnutí dinosaurů se dosud těší velké oblibě. Sdružuje mladé lidi a dává jim příležitost pečovat o své okolí s respektem a ctí k přírodě a kulturnímu bohatství.

„Hnutí Brontosaurus propojuje smysluplnou dobrovolnickou práci se zážitky a zkušenostmi na celý život. Máme více než čtyřicetiletou tradici, a více než 1 000 hrdých členů. Máme jasné cíle i viditelné výsledky. Každoročně vyrážíme s dobrovolníky kosit orchidejové louky, sázet stromy, opravovat hrady nebo třeba stavět školu v Himálajích,“ uvádí hnutí ve svém popisu na webových stránkách (<https://brontosaurus.cz/o-brontosaurusovi/>).

Zájem o tyto aktivity potvrzuje množství zpracovaných článků i závěrečných prací z posledních let. Výzkum vzdělávacího potenciálu dobrovolnicko-zážitkových akcí pořádaných Hnutím Brontosaurus, řeší například studentka FF Masarykovy univerzity v Brně (Nádeníková, 2022).

Naše země disponuje i přes poměrně malé území bohatou členitostí. Češi obývají venkov od nížin k pohořím. Vypravit se lze do skalních měst, starých lesů v národních parcích, každý má prostor, kde může začít navazovat svůj vztah k přírodě. Lze to jak ne venkově, tak ve městě, odkud ale jistě budou lidské kroky směřovat dále do „divočiny“.

3.2 Environmentální přístup

„Čím déle budeme na své zahrádce ekologicky pěstovat, tím hlouběji se budeme nořit do tajemství přírody a před námi se budou objevovat nové a nové obzory. Otevřené smysly a pokorné a laskavé srdce nás povedou k harmonii s přírodou a radost z práce i bohatá sklizeň budou naší odměnou.“

Radomil Hradil

Environmentální přístup je koncept, který se zabývá vztahy mezi lidmi a jejich prostředím, s důrazem na udržitelnost a ochranu přírodních zdrojů. Tento přístup zahrnuje široké spektrum aktivit a politik, které usilují o minimalizaci negativních dopadů, snížení ekologické stopy a vytváření harmonického a vyváženého prostředí pro lepší kvalitu života.

Holistický, ekologický a etický přístup k zemědělství, usiluje v rámci environmentálního přístupu o rovnováhu mezi produkcí potravin, ochranou životního prostředí a sociálními aspekty, což vytváří udržitelnější a odpovědnější zemědělský systém. Souvisí s tím respekt k živým bytostem, stejně jako zodpovědnost k sobě, druhým lidem i celku (společnosti – světu) a lidskému svědomí.

Mezi klíčovými charakteristikami se znovu objevuje holistické myšlení, které integruje ekonomické činnosti na venkově do společného, širšího ekosystému. Zemědělství a pěstební činnost nejsou považovány za izolovanou činnost, ale vnímají a zahrnují vztahy mezi rostlinami, živočichy, půdou a lidmi. S tímto pojetím jsou spojené základní pojmy: **biodiverzita, permakultura (a biodynamika) a vztah k půdě.**

Udržitelný design projektů podporuje environmentální přístup k životnímu prostředí. Důraz je přitom kladen na udržitelné praktiky ekologického přístupu, které zohledňují dlouhodobou životaschopnost přírodních zdrojů a podporují biodiverzitu (ekologické zemědělství, agrolesnictví). Prioritou je zachování zdraví půdy a vody, využívání kompostování, systémů pro minimalizaci odpadu nebo rotaci plodin a zajištění etického přístupu formou dobrých životních podmínek pro hospodářská zvířata, případně podporu vegetariánských a veganských praktik.

Přístup počítá s podporou lokálních zdrojů, místních farmářů a pěstitelů i místních iniciativ, které vytvářejí osvětu o ekologických a etických aspektech potravinových systémů, což může vést ke změně spotřebitelských návyků a podpory udržitelných produktů.

Permakultura v českém prostoru postupně zakořeňuje. Pozornost se věnuje ekologickému bydlení, hospodaření s vodou, produkci vlastních potravin a opětovné využívání odpadů. Návrhy postupů pro udržitelnost zemědělství a životní prostředí, jsou inspirovány přirozenými ekosystémy. Kombinuje znalosti zemědělských principů s ekologií, s cílem vytvářet efektivní a výnosné systémy, rezistentní vůči změnám a podporující druhovou rozmanitost (= biodiverzitu).

Permakultura je systém návrhu pro udržitelné zemědělství a životní prostředí, který se inspiroval přirozenými ekosystémy. Tento koncept zahrnuje kombinaci ekologických a zemědělských principů s cílem vytvářet efektivní a výnosné systémy, které jsou odolné vůči změnám a podporují biodiverzitu.

Lidem, kteří využívají ekologické systémy, přináší pěstování, zahrádkaření pocit sounáležitosti. „Vždyť jde vesměs o postupy, které se snaží přivést konání člověka do souladu s přírodou a přinášet mu tak radost z toho, že nebojuje, ale soužije, nebo, řečeno poněkud poeticky, s přírodou souzní,“ podotýká Hradil (2000).

3.2.1 Biologicko-dynamické zemědělství

„Příroda je jeden celek, v němž odevšad působí síly. Kdo má smysly otevřeny zřejmému působení sil, ten přírodu chápe.“

Rudolf Steiner

Biodynamické zemědělství vychází ze Steinerem založené antroposofie, pohledu na svět, který uznává existenci ducha (duchovního světa), ze kterého druhotně pochází hmota.

Patří k původním metodám ekologického zemědělství, začátku 20. století. Cílí na vyvážený ekosystém, vědomé využívání přírodních zdrojů a respekt k životnímu prostředí.

Zastánci tohoto etického přístupu se mezi prvními věnovali nehybridnímu šlechtění rostlin a osiv, využívání tradičních druhů plodin, přírodního ožívování půdy i zajišťování welfare chovaných živočichů. Konkrétněji přibližuje starost o držená zvířata Hradil (2011): „V chovu zvířat se dbá na pohodu zvířat a také na zachování jejich integrity, proto biodynamici odmítají kromě kupírování ocasu a vylamování zubů u prasat nebo zkracování letek a zobáků u slepic, také odrohování krav.“ Steiner k tomu ve svých přednáškách na Zemědělském kurzu dodává: „...tedy nebudeme zvířata jednoduše zavírat do temných a zatuchlých chlévů, kde k nim nemohou proudit žádné kosmické síly, nýbrž že je vyvedeme na pastvu a vůbec že jim poskytneme možnost, aby mohla vstoupit do smyslově vnímatelného spojení se svým okolím.“ Výrok připomíná spirituální rozměr biodynamického přístupu.

Camphillské hnutí, jehož produkce na vlastním statku, využívá pouze biodynamické zemědělství, hlásá, že Země potřebuje regenerativní zemědělství a správce, kteří se budou starat o lesy, pole, vodní toky a všechny ty, kteří je nazývají domovem, pro další generaci a všechny, kdo budou následovat, čímž shrnuje smysl přístupu a jeho duchovní rozměr.

Sociální aspekty hospodaření, zřetelně uvádí Hradil (2011): „Zemědělský statek chápe biodynamiku jako prostor, v němž se kromě péče o půdu a krajinu a kromě produkce kvalitních potravin, může naplňovat také mnoho dalších, neméně důležitých poslání: důstojný a smysluplný život farmáře a jeho rodiny, vytváření komunity (společenství) všech spolupracovníků a případně jejich rodin, integrace dětí a mládeže Waldorfských škol, profesní vzdělávání (učňovské podniky) i začleňování mentálně postižených i lidí jinak ohrožených sociálním vyloučením.“

3.3 Environmentální vzdělávání

Učení se venku, pozorování přírodních jevů, bádání dle zadání, zkoumání mikroorganismů i okolní přírody, jsou pro děti, většinou navyklé na klasickou výuku uvnitř školy, vítanou změnou a k environmentálním otázkám, se samozřejmě vhodně nabízí. Venkovní prostředí je ideální pro vzdělávání o přírodě, ekologii nebo umění.

Klíčovými tématy, na které se vzdělávání dětí v programu zaměřuje, jsou: ochrana přírody, podpora biodiverzity (zachování přírodních habitatů a druhové rozmanitosti), zásady šetrného přístupu k hospodaření (efektivní využívání obnovitelných zdrojů, minimalizace odpadu a znečištění), udržitelnost (vyvážení ekonomického rozvoje, materiálních potřeb s ohledem na prosperitu vytěžovaných ploch) a zachování zdrojů pro budoucí generace. Obecným tématem je informování veřejnosti a zvyšování povědomí formou osvěty o ekologických problémech a možnostech, jak je řešit.

Učení dětí o environmentálním přístupu na venkově může být zábavné a přínosné zásluhou přímého kontaktu s přírodou. Koordinátor programu nebo lektor environmentálního vzdělávání, může zorganizovat krátké výlety do lesa, na louky nebo k vodním plochám, kde mají děti možnost naživo objevovat místní ekosystémy. Děti mohou hledat přírodniny podle různých kritérií, hledat spojitosti, tvořit posloupnost nebo vlastní kategorie.

Dětem lze prakticky ukázat, jak mohou přispět k ochraně životního prostředí sběrem odpadu také formou hry (například soutěž v třídění odpadu nebo nasbíráním množství). Své myšlenky mohou děti vyjadřovat podle své představivosti (malba, instalace, poezie, příběh ad.) a rozvíjet svou kreativitu. Při terénní exkurzi je vhodné otevírat témata místních environmentálních problémů (znečištění nebo úbytek biodiverzity) a hledat společná řešení ke zlepšení stavu, která se dají následně zrealizovat.

Sociálně-aktivizační program může zapojit kromě dětí i jejich rodinné příslušníky při organizování rodinných akcí a komunitních aktivit zaměřených na ochranu přírody. Společná práce může posílit vazby a zvýšit povědomí o environmentálních otázkách. Pokud se podaří vštípit ekologické hodnoty rodičům, mohou být pro své děti vzorem. Hlavní je, aby učení probíhalo formou zábavy a pocitu objevování.

3.3.1 Alternativa ve vzdělávání dětí

Alternativní vzdělávací metody zahrnují různé přístupy, jako jsou Montessori, Waldorf, unschooling či projektové učení, a mohou být realizovány v různých formách, včetně domácího vzdělávání, neformálních skupin nebo speciálních škol.

Pro pochopení smyslu je možné uvést příklad **waldorfského vzdělávání**, založeného na principech antroposofie.

Studenti se stávají svobodnými, ale morálně odpovědnými jedinci. Díky vlastnímu iniciativnímu přístupu disponují širokými sociálními kompetencemi a tvůrčími schopnostmi. Stejný prostor dostává literatura, matematika nebo historie, stejně jako umělecké (hra na flétnu, sbor) a praktické dovednosti (malování, tkaní, výroba knih a keramiky, vyřezávání do kamene). Studenti nejprve pozorují a popisují vědecké principy, až poté se věnují jejich studiu četbou učebnic. Seznamují se s biologicko-dynamickým zemědělstvím a hospodařením, které poskytuje duchovní rozměr aktivit, kdy si člověk uvědomuje vlastní identitu a konečnost, díky přímému pozorování koloběhu života (informace převzaty z videa: Waldorfské školní vzdělávání).⁶ Princip zavádí sociální spravedlnost ve vzdělávání, žáky nehodnotí a nesrovnávají mezi sebou. Využívání technologie odkládají na dospělost.

3.3.2 Permakultura jako cesta k etické a ekologické budoucnosti

„Mysli globálně, jednej lokálně.“

Sir Patrick Geddes

V době krizí a kolapsů představuje permakultura významný potenciál ve formě univerzálně platného a celostního systému udržitelného designu plánování, vedoucího k proměně způsobu myšlení i chování ke všemu, co potřebuje člověk k životu. Permakultura vznikla již před padesáti lety v Austrálii a dnes má miliony příznivců po celém světě, avšak v Evropě nemá donedávna metodické ukotvení. Až v roce 2015 byla Evropskou unií podpořena mezinárodní projekt s názvem Děti v permakultuře, jehož snahou je integrovat přístup do školních osnov, díky vytvoření potřebných materiálů.

V České republice aktuálně existuje mapa a síť permakulturních projektů. Lektory, kteří dlouhodobě praktikují permakulturu, sdružuje spolek Permakultura (CS), z. s.

⁶ Waldorfské školní vzdělávání – dostupné na <https://www.youtube.com/watch?v=BkrgkslnD9g>

Od roku 2019 pracuje tým jednoho z ekocenter (Cassiopeia) na projektu⁷ Vzdělávání inspirované permakulturou. Výstupem je vydání nové metodické příručky s plány na výuku.

Dále pořádání kurzů, založených na etických přístupech, s názvem: „Pozoruj a jednej: Děti, environmentální výchova a permakultura“ pro učitele i lektory. Publikace je první svého druhu v ČR. Na její tvorbě se podílelo 5 autorů dlouhodobě angažovaných v permakultuře a v práci s dětmi. Obsahuje jak stručný teoretický úvod, tak konkrétní aktivity, jak předávat permakulturu dětem.

Aktivity jsou založené na přiběžích, pozorování, bádání, hraní, tvoření, prožitku a jsou odzkoušené jejich autory i pedagogy. Týkají se permakulturní etiky, principů, designu, sociální permakultury, ale také třeba hospodaření s vodou, péče o půdu, návrhu permakulturní zahrady s dětmi ad. Jsou pro různé věkové kategorie dětí, od nejmenších (3 roky) až po teenagery (15 let),“ upřesňuje Akademie permakultury.⁸

3.3.3 Permakulturní pedagogika

Určuje způsoby, jak praktikovat permakulturu s dětmi. „Inspiruje se přírodními systémy, je založena na pečlivém pozorování a vyhodnocování získaných informací a poznatků, soustředí se na celostní přístup a posiluje aktivní roli dítěte v procesu vzdělávání“, jak uvádí Hrubá v příspěvku Školy emancipace, který dále zdůrazňuje 2 základní východiska:

I. Celostní plánování

Permakulturní pedagogika je pojmenovává různé formy výuky, které lektori uplatňují, jako 4 různé části lidského těla:

Oči: pozorování, zkoumání všemi smysly a pokusy nejrůznějšího druhu;

Srdce: zážitková pedagogika, propojení obecných poznatků s vlastním životem, empatie;

Hlava: získávání a analýza informací, diskuse a kritické myšlení;

Ruce: převádění teorie do praktické činnosti a rozvoj nejrůznějších dovedností.

⁷ Projekt podpořil v roce 2018 Státní fond životního prostředí. Má za cíl systematické začlenění permakultury do environmentálního vzdělávání dětí.

⁸ Dostupné z: <https://www.akademiepermakultury.cz/>

II. Přirozený tok

Přirozený tok pomáhá strukturovat výukové celky, aby učení probíhalo organicky od pozorování zájmu a vzbuzení motivace dítěte přes centrální fázi vlastního učení až po jeho reflexi a upevnění. Permakulturní pedagogika nazývá tři fáze podle přirozeného cyklu takto:

Setí: pozorování zájmu dětí, vzbuzení zvědavosti pomocí příběhů, obrázků, otázek.

Růst: různorodé aktivity rozvíjející úvodní téma a podporující učení na různých úrovních.

Sklízení: shrnutí toho, co jsme se děti naučily, radost, oslava a sdílení s ostatními, které přináší nová semínka inspirace pro další učení a následné aktivity.

3.4 Hiporehabilitace v sociální a pedagogické praxi

Při sociálně-aktivizačním programu na venkově, lze využít služby v podobě hiporehabilitace v sociální a pedagogické praxi (HPSP). Koně, kteří tvoří podstatu služeb, jsou stádová zvířata a ke svému zdravému vývoji, potřebují hlavně pohyb. Proto je pro jejich welfare zásadní, chovat je v dostatečně velkém prostoru s různými zónami, především s možností pastvy. Kůň byl vždy součástí tradičního venkova. Lidé ho nevyužívali primárně k jízdě, ale byl hospodářským zvířetem, využívaným v tahu (povoz, dřevo). Dnes má mnoho dalších rolí, avšak podstata vhodných podmínek k jeho chovu na venkově zůstává.

Systematickým cílem HPSP je aktivní prosazování oboru v oblasti pedagogiky a sociálních služeb. Využívá přitom motivačního a sociálně aktivizačního působení zvířat na člověka, proto se používá jako podpůrná metoda sociální práce. HPSP přináší pomoc a podporu různým cílovým skupinám – například osobám s poruchami chování nebo učení, rizikovým a sociálně znevýhodněným skupinám mládeže. Má své standardy kvality i Etický kodex pracovníka v hiporehabilitaci.

3.4.1 Poslání hiporehabilitace v české sociální praxi

Cílem působení České hiporehabilitační společnosti, která je zastřešující organizací odborných služeb, je mmj.: „Uznání hiporehabilitace jako léčebné a pedagogické metody a metody nacházející uplatnění v sociální oblasti. Důležitým úkolem je také podpora odborné a bezpečné rehabilitační praxe se zaměřením na zlepšení života klientů.“ (ČHS, 2021)

Zatímco se hiporehabilitace jako léčebná fyzioterapeutická metoda, objevuje v naší republice již v 50. letech 20. století, její další odnože – Léčebné pedagogické ježdění a Pedagogicko-psychologické voltižní ježdění, se začalo objevovat až v roce 1995.

Postupně se měnily metodické postupy, pomůcky, začal narůstat počet hiporehabilitačních středisek, které využívaly nových metod a v roce 2011 byly zajištěny pod hlavičkou ČHS první kurzy pro pedagogické a sociální pracovníky, pro psychology a psychoterapeuty. V roce 2019 byl podpořen projekt Využití koní při neformálním vzdělávání dětí a studentů grantem z MŠMT a z ročních vzdělávacích kurzů (pod oficiálním názvem) Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi, odcházeli certifikovaní Asistenti HPSP.

3.4.2 Kůň ve dvojroli

Ačkoliv by se dal text o hiporehabilitaci zařadit i do kapitol o metodách sociální práce, stále je nutné mít na paměti, že je to zvíře, které vychází z přirozené podstaty, z přírody a na venkov prvotně patřil. Kůň má svá osobitá, nenahraditelná specifika, je citlivý k projevům lidského chování, je schopen nastavovat lidem zrcadlo a při terapiích na sebe vzájemně působí s klientem. Mezi působící prvky při aktivitách s koňmi, zařazujeme také prostředí stáje, jízdáren i přirozeného prostředí koně. Lze ho tedy chápat jako prostředek k dosahování cílů při sociálních aktivitách. Při práci s ním, dochází ke zvyšování sebevědomí dětí, k reedukaci řeči, tlumení agresivity, výchově k odpovědnosti a kázni, rozvíjí se spolupráce, koncentrace, odstraňuje se nedůvěra, úzkosti, klienti skrz koně navozují s pracovníkem komunikaci, v neposlední řadě se u dětí zklidňuje hyperaktivita, protože manipulace se zvířetem vyžaduje soustředěnost. Koně můžeme využít jako nástroj k procvičování jemné i hrubé motoriky. Dá se hřebelcovat, česat, zdobit, vést, překonávat s ním překážky, které mohou děti samy předem připravit.

Současně je to živá bytost, každý kůň má (kromě vzhledu) jiný temperament, různě reaguje na přítomnost konkrétních osob a člověk mu musí přizpůsobit své chování. Hiporehabilitační koně prochází odlišným výcvikem než u běžného jezdeckví. Jsou chováni ve stádu – ve své přirozené skupině a využívá se jejich přirozených schopností. Lidé, kteří v tomto smýšlení s koňmi pracují, vyzdvihují jejich potenciál „napravit“ lidská traumata. „Většina koní, pokud nejsou není dohnána k naprosté podřízenosti, odmítá s falešným já (pozn.: klienta) spolupracovat. Nutí člověka probouzet vlastní intuici a autentičnost. V tomto podobně jako v mnoha jiných ohledech, dokáží být koně velice jasnozřivý rádci, představující vtělenou spiritualitu, která s emoci zachází jako s informacemi.“ (Kohanov, 2003)

Koně aktivují schopnosti dítěte, být přítomen ve své ryzí podstatě, jejich přítomnost pomáhá k vnímavosti a vyrovnanosti, aby se sebou nechali nakládat a pracovat. Proto je zcela zásadní, že koně jsou v HPSP ceněni téměř na úrovni samotného pracovníka/terapeuta. Jejich ztělesněná spiritualita, hluboce spojená s přírodní silou, je důležitější než zařazení koně do kategorie používaných nástrojů v sociálních službách.

3.4.3 Zkušenosti s programy s využitím koní

V roce 2017 se na Benešovsku realizoval pětidenní zážitkový pobyt na statku s koňmi, s programem preventivního charakteru. Cílovou skupinou byly děti, vytipované ve spolupráci s OSPOD MěÚ Benešov, na základě dosavadní spolupráce a znalosti rodinných poměrů. Výhodiskem pro tuto aktivitu, byla mmj. dobrá praxe z Úřadu městské části Praha 14 a Městského úřadu Děčín, ale i zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, § 43 Výchovně rekreační tábory pro děti. Na realizaci zmíněného pobytu, který pořádal Odbor sociálních věcí a zdravotnictví MěÚ Benešov, se podílel multidisciplinární tým, ve složení sociálních pracovníků, preventistů, pedagoga a psychologů.

Smyslem pobytu, bylo vyvolat v dětech pozitivní zážitky a zanechat dobrý dojem ze společně strávené doby ve venkovském prostředí mezi koňmi. Mezi klíčovými aktivitami byl rozvoj samostatnosti, sebeobsluhy a všestranný rozvoj dětí, při práci na statku a manipulaci se zvířaty. Pobytu se zúčastnilo 11 dětí, na kterých byla po skončení pobytu viditelná celková pohoda, efektivní spolupráce s pracovníky i v rámci skupiny.

Úspěšným příkladem odborného využívání HPSP v sociální oblasti, jsou současné aktivity hiporehabilitačního střediska bonanza Vendolí, z. ú. (dále například Majoránek, z.s.). Prvně jmenované středisko má registrované dvě sociální služby – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi. Obě služby stojí na principech práce s koňmi podle metodik České hiporehabilitační společnosti.

Tématu se věnuje řada studentů, kteří se zaměřili na využití koní v sociální práci ve svých závěrečných pracích nebo v odborných článcích (Buchta, Jan: Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v Pardubickém kraji. MUNI, Gregorová, Monika: Aktivity s využitím koní u dětí se specifickými poruchami učení a chování. MUNI, Jedličková, Ketrin: Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi jako prostředek k začleňování handicapovaných dětí do volnočasové a zájmové skupiny, Kratochvílová, Jaroslava: Hiporehabilitace v pedagogice a sociální praxi. 2022. Jabok., Lidmilová, Kristýna: Léčba pomocí koní u dětí s poruchami emocí a chování. DP Hradec Králové. 2017,

Lipavská, Pavla: Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež s využitím koní. 2014. BP Univerzita Palackého v Olomouci, Nováková, Lenka: Role hiporehabilitace v sociálních službách. 2017. Univerzita Karlova v Praze. Husiská teologická fakulta, STÜNDL, Martin: Vliv výchovného programu "Drž se na uzdě!" na snížení míry rizikového chování, Šabrňáková, Veronika: Aktivita s využitím koní jako prevence rizik poruch chování dětí).

3.5 Artefiletika

Využívání umění při práci v terapiích, je známo především pod pojmem arteterapie. První přehlednou monografií svého druhu, která se komplexně a systematicky věnuje problematice arteterapie, je kniha Základy arteterapie od autorky Jaroslavy Šickové-Fabrici. Nalezneme zde i výraz artefiletika. Jednoduché vysvětlení rozdílu mezi těmito dvěma pojmy, lze uvést tím, že arteterapie pracuje s konkrétní diagnózou člověka, artefiletika neřeší konkrétní léčbu, ale spíše tíživou životní situaci jedince.

Slavík (2001), používá výraz artefiletika – jako modifikaci arteterapie ve významu výchovy prostřednictvím umění. Prvořadým cílem, (stejně jako u arteterapie), není vytvoření uměleckého díla, ale prostřednictvím sebevyjádření, rozvíjení tvořivosti, schopnosti komunikovat a zpracováním osobně významného tématu dosáhnout odstranění nebo zmírnění těžkostí /nemocného/ člověka. Při zařazování artefiletických aktivit do sociálně-aktivizačního programu, je nezbytné spolupracovat s odborným pracovníkem, který má zkušenosti s arteterapií, potřebný výcvik i vzdělání.

3.5.1 Spirituálně-ekologické východisko

Svobodný projev člověka skrze jeho uměleckou tvorbu, napomáhá rozkrýt a analyzovat různé problémy. Ve vyjádření můžeme vidět pohled klienta, který by hůře sám popsal slovy. V projevu lze nalézt vlastní příběh, hovořit o emocích a díky přetváření uměleckého díla, narovnávat i reálnou situaci. „Terapeutická hermeneutika znamená překlenutí k integrujícímu, kreativnímu činu, který je transcendentní, tedy přesahuje člověka jako takového. Transcendentní spirituálně-ekologická arteterapie, se neomezuje jen na archivování, nalézání či rekonstrukci. Působí hlavně konstruktivně – tvořivě. Původní problém „recykluje“ do „očistěné“, akceptovatelné podoby, jež má smysl často uchopitelný jen klientem samotným. Počítá s odpovědností pacienta/klienta za tvorbu a budování svého života i sebe samotného.“ (Šicková, 2002).

Artefiletika vychází ze stejných principů a výtvarných technik (kreslení, modelování z hlíny) jako uvedená arteterapie, neklade však vysokou náročnost na průvodce (pracovníka, který nemusí být terapeut). Pracovník využívá této metody především k vědomému prožívání tvorby ze strany klienta. Nehledá diagnostickou výpověď, ale navozuje kontakt s dítětem.

Zároveň vytváří prostor pro vyjádření motorické aktivity a umožňuje mu experimentovat s novými výtvarnými technikami. O výsledném díle lze vést rozhovor (preferenze barev, barevné kombinace, popis situace, náhled na možnou změnu).

Venkovní prostředí může být velmi terapeutické. Artefiletika zde může sloužit jako prostředek k osobnímu vyjádření, relaxaci a reflexi, například při sezeních s arteterapií na hezkém místě, obklopeném stromy, kameny, kopci nebo třeba v klidnější části parku.

3.5.2 Umělecké vzdělávání

Artefiletika jako metoda uměleckého vzdělávání může mít ve venkovském prostoru široké uplatnění. Venkovní prostory, jako jsou zahrady, louky nebo pozemky se zázemím pro komunitní aktivity, mohou hostit umělecké dílny pro různé věkové skupiny, od nejmenších účastníků. Společně mohou tvořit děti se svým společníkem (rodič, prarodič, jiný osoba).

Účastníci mohou vytvářet umělecká díla pomocí přírodních materiálů, jako jsou kameny, listy nebo dřevo. Dokonalost přírodních tvarů a barev, podněcuje aktivní tvoření a podporuje vztah k přírodě. Účastníci vycházek do okolí, mohou například vytvářet sochy dle krajinného rázu nebo budovat instalace z nalezených přírodních předmětů. Využití artefiletiky ve venkovním prostoru tak může obohatit jak individuální, tak komunitní zážitky a přispět k rozvoji kreativity, seberealizaci a posílení vazby na přírodu.

3.6 Polytechnické vzdělávání

Environmentální i umělecké vzdělávání, lze vhodně propojit s technickými činnostmi a pozorovat jejich společné poznatky. Tento integrační přístup je označován jako polytechnické⁹ vzdělávání. Polytechnické vzdělávání rozvíjí základní povědomí o technickém prostředí a díky praktickým činnostem pomáhá fixovat pracovní návyky, spolupráci při

⁹ Člen složených slov *poly-* má význam ‚mnohý, četný, hojný, různý‘ (v protikladu k *mono-* s významem ‚jeden‘), např. *polytechnika* (škola, v níž se vyučují různé technické obory). Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk česká Akademie věd. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=123#nadpis2>

tvoření společného díla, touhu dokončovat úkoly a zvyšovat povědomí i zájem o technické, přírodovědné i environmentální obory.

Smyslem je podpora technického myšlení, které zlepšuje praktické, vizuální, intuitivní i koncepční myšlení. Propojení různých předmětů, jako jsou přírodní vědy, technika, umění a zeměpis, aby se žáci naučili, jak vzájemně souvisejí.

Oblast polytechnického vzdělávání je deklarována jako jedna z priorit národního vzdělávání. Podporu polytechnického vzdělávání (přírodovědného, technického a environmentálního vzdělávání), označuje nejnovější metodika Národního vzdělávacího institutu ČR, za povinnou intervenční oblast, v akčním krajském strategickém plánování rozvoje vzdělávání. Metodika vymezuje 5 dimenzí technického vzdělávání: lidská (je to cílevědomá činnost, člověk vzdělává člověka, dochází ke vzájemnému kontaktu s cílem transferu znalostí a formování osobnosti); sociální (jeho realizace je iniciována, plánována a realizována společností, následně společnost jako celek ovlivňuje); procesní (zahrnuje činnost učitele i žáků, jednání, operace s materiály, navrhování, projektování, řešení problémů); kontextuální (je vedena v rámci kontextů a omezení – materiální, společenská, časová, geografická, popř. jiná rovina); produktová (vede k výsledkům projevujícím se v rovině vědomostní, dovednostní, postojoyé i emotivní, k technicky gramotným jedincům).“

3.6.1 Řemeslné aktivity

Lidská činnost je čím dál méně provázána s tvorbou užitečných výrobků. Mnohá řemesla jsou dnes již zapomenutá. Svět řemesel našich předků je plný archaických výrazů, ve kterých by současné děti marně hledaly odpovídající „profesi“. Různé obory lidské práce ztratily smysl, přesto duch starých dob, láká mnohé návštěvníky historických akcí, středověkých festivalů, populárních tradičních trhů a jarmarků, kde stará řemesla předvádějí zájmová sdružení i ti, kteří oprášili upadlou slávu šikovných řemeslníků a ukazují výrobu i nástroje, které už nenajdeme ani mezi poklady z půdy.

„Pokolení našich předků vytvořila svou prací prostředí, v němž žijeme a jež dále pozměňujeme. Dodnes se právem pyšníme starobylými stavebními památkami, které zdobí naši vlast, uměleckými i dovednými řemeslnými a technickými předměty, jež naplňují naše galérie a muzea, někdy i naše příbytky,“ píše Janotka a Linhart (1987).

Řemeslné činnosti, vhodně doplňují výtvarné terapeutické techniky. Rukodělné aktivity podporují soběstačnost i praktičnost v osobním životě, příznivě působí na jemnou motoriku i uvolnění stresu. Řemeslné dílny přispívají ke zručnosti dětí a samostatnosti.

Tento typ výchovy učí studenty analyzovat problémy, hledat alternativní řešení a aplikovat analytické dovednosti i prakticky uvažovat.

Recipročně zde probíhá podpora tradičního venkova a formování vztahu ke klasickým ručním činnostem a zájem o ochranu a udržitelnost tradičních řemesel, čímž se přispívá k jejich dlouhodobému zachování a rozvoji. Zapojení dětí do technických a řemeslných aktivit, je proto vítanou investicí do budoucna samotného venkova, kde řemesla často tvoří nedílnou součást kulturního dědictví a místní identity.

Polytechnická výchova poskytuje praktické dovednosti a znalosti potřebné pro tradiční řemesla. Učení těchto dovedností pomáhá mladým lidem osvojit si techniky, které jsou často předávány z generace na generaci, posiluje tím povědomí o kulturní a historické hodnotě tradičních řemesel. Mladí lidé se učí o významu těchto řemesel pro místní ekonomiku a komunitu, což může podpořit jejich zájem o zachování těchto dovedností. Kladným faktorem je příklon mladých k dalšímu vzdělávání v tomto oboru.

Realizace řemeslných činností v rámci komunity klade důraz na práci v týmu a spolupráci, což může posílit vztah mladých lidí k jejich komunitě a tradičním řemeslům. Zapojení do místních projektů a aktivit vede k většímu zájmu o místní tradice.

Vzdělání v oblasti polytechniky může navíc zvýšit budoucí zaměstnatelnost mladých lidí a umožnit jim najít si práci v oborech spojených s tradičními řemesly. To může zároveň podpořit oživení těchto řemesel na venkově a jejich udržitelnost.

3.6.2 Prostor pro výuku

Řemeslné dílny lze praktikovat v různých typech prostorů, které jsou přizpůsobené pro konkrétní řemeslnou a manuální činnost. Využití specializovaných dílen, disponujících patřičným vybavením, zařízeními a materiálem, je ideální pro učení se konkrétním řemeslům, jako je drátování, truhlářství, tesařství, kovářství, kovoobrábění či šití nebo keramika.

Nejvhodnějším řešením pro aktivizační činnosti je samostatný **ateliér**. Dnešní trh nabízí mnoho variant, mezi kterými jsou montované zahradní domky, kterých lze využít před stavbou nové nemovitosti nebo nákladnou opravou staré, nevyužívané budovy.

Skupinové vzdělávání lze realizovat na volné ploše pozemku (soukromého či obecního), který může být vybaven jednoduchým posezením (například očištěné dřevěné špalky v kruhovém uspořádání) nebo na venkovním místě, které má vhodné podmínky.

3.7 Chovatelství

Zvířata doprovází člověka historií až do současnosti. Lze je chovat v různém prostředí a pro většinu druhů, je nejbližším prostorem venkov. „Každý, kdo vyrůstal na vesnici, jistě nezapomněl, že za dob jeho mládí, nebyla rodina, která by nechovala slepice, králíky, husy, kachny, ovce nebo kozy. Po návsi se proháněla hejna hus, různě barevně označená, aby je majitelé snadno poznali. Jenže časem přestal být o chov drobných hospodářských zvířat zájem,“ poznamenává Stern-Les Landes (2013).

Chov zvířat představuje další oblast, která může děti nadchnout a prohloubit jejich vztah k prostředí, kde jim budou na blízku zvířecí kamarádi. A to vždy, v kterékoliv roční období. Péče a starost o zvířata posiluje osobní kompetence (zodpovědnost za živého tvora) i dovednosti (pracovní návyky, zručnost při práci s náradím). Kontakt se zvířetem posiluje psychickou stránku a rozvíjí vnímání (řeč těla).

Ekologický přístup doporučuje chování hospodářských zvířat co nejpřirozeněji. To například předpokládá hojnost pastvy, volné ustájení, i dostatečné hrabiště pro drůbež. Zvířatům se nepodávají stimulatory růstu, hormony a preventivní syntetická léčiva.

Regionální zájmové spolky pro děti nemají příliš širokou členskou základnu. Mladí chovatelé se sdružují u těchto aktivit, mají-li zejména někoho z rodiny, kdo se této aktivitě věnuje. Mladí chovatelé drobných zvířat, se zaměřují zejména na chov králíků, okrasných a poštovních holubů, hrabavé a vodní drůbeže, exotického ptactva, zpěvných (harckých) kanárů, kožešinových zvířat, morčat, drobných hlodavců, koček, psů, akvarijních rybek a terarijních zvířat.

Venkov je ideálním místem pro chov – i ukázkou – různých druhů zvířat. Program proběhne v prostředí malého statku, kde děti přijdou do kontaktu hospodářskými zvířaty i drobným zvířectvem. Dle svého zájmu, se mohou zapojit do vybraných činností.

Blízkost zvířat a péče o ně, jsou oblíbenou volnočasovou i terapeutickou aktivitou.

4 Pohled na možnosti lokality

Sekundární problematika řešeného záměru se dotýká výzev, kterým čelí současný venkov. Následující kapitola popisuje vybranou venkovskou lokalitu včetně možností, které nabízí ve formě lokálních zdrojů, kterých je možné využít při práci s dětmi.

4.1 Stručná problematika venkovského regionu

Obecně lze nahlížet na venkov jako na území mimo městskou zástavbu, s nízkou hustotou zalidnění, orientovaného na zemědělskou a chovatelskou činnost. Specifický styl života ovlivňuje sepejetí s blízkou přírodou i jinou sociální strukturou a vztahy, odlišnými od města.

Lze se zde setkat s fenoménem **venkovské komunity**, která se vyznačuje oproti urbánní komunitě především: „vyšší mírou vzájemné sociální závislosti, menší variabilitou profesních možností, menší sociální diferenciací, zúženým prostorem sociální mobility, silnější vazbou na tradici, slabší inklinací k sociální změně a silnější determinací přírodním prostředím“ (Keller in Velký sociologický slovník, 1996).

Studiu vesnických komunit, zemědělských regionů a v neposlední řadě spojení s ekologií, se věnuje **sociologie venkova**. Její poznatky z oblasti ekologických proměn, složení obyvatelstva i zaměření činností, lze dnes prakticky využít pro potřeby strategického plánování a územní rozvoj. Určuje dílčí problémy, v nichž lze najít spojitosti taktéž s realizací sociální práce.

Venkov je vhodný pro lidi, kteří vyhledávají pomalejší životní tempo s méně stresory a ve svém mnohdy idealistickém pohledu, hledají na vsi klid a blízkost přírody. Někteří jedinci se z tohoto důvodu stěhují (zpátky) do rodinných domů a statků z městských bytů. Bohužel tyto priority nejsou pro většinu dostačující. Velkým problémem je dnes nejen dostupné bydlení, volné pozemky, financování nové výstavby, ale i úzká nabídka pracovních příležitostí a dostupnost služeb i kulturního dění. Výzvou pro venkov je z těchto důvodů zkvalitnění péče o člověka v jeho komunitě a rozvoj potenciálu jeho přirozeného prostředí, včetně rozšíření nabídky služeb, aby měl důvod zde dlouhodobě setrvávat.

Pohledem sociální práce je možné vnímat sociální problémy bez ohledu na velikost obce či hustotu zalidnění. Ve městě je více viditelná kriminalita a další nežádoucí jevy a častým pohledem zvenku, je vesnický život opředěn bezproblémovým dojmem.

Kodymová (2015) k tomu v článku pro časopis Sociální fórum dodává: „Ale stejně jako v městech i na venkově žijí týrané a zanedbávané děti, probíhá domácí násilí a jiné druhy kriminality, lidé žijí bez finančních prostředků pod hranicí chudoby, jsou nezaměstnaní, mají ekonomické problémy, různé typy závislostí u dospělých i mládeže, nedostatek volnočasových programů a zařízení, rodinné problémy, osobní stres, úzkost, deprese. I tam jsou lidé nemocní, bezmocní a umírající. V souvislosti se stárnutím populace a tím i nárůstem chronických zdravotních a funkčních postižení i na venkově narůstá počet lidí, kteří potřebují a nadále budou potřebovat podporu k tomu, aby mohli setrvat ve svém domově smysluplně zapojeni do společenského života a nemuseli nahrazovat samostatný život životem v ústavní péči.“

4.2 Vymezení řešené lokality

Konkrétní realizace předkládaného projektu, je umístěna v malé obci Zaječí, kde žije cca 40 obyvatel (část obce Maršovice - pro potřeby praxe sociální práce se jedná o obec I. typu) na Benešovsku, ve Středočeském kraji.

Maršovicko je součástí ORP Benešov, která je definována například v Analýze místní sítě (2019): „Na území obce s rozšířenou působností se nenacházejí vyloučené lokality. Je zde nízká nezaměstnanost. Lidé také dojíždějí za prací do Prahy. Region má venkovský charakter, menší obce jsou zemědělsky zaměřené. Benešovsko je vyhledávanou rekreační destinací. Jedná se především o povltavské a posázavské oblasti v západní části obvodu.“

Kromě důsledku politicko-sociálních změn po roce 1948, kdy docházelo ke zvýšenému vyliďňování venkovských obcí napříč republikou, je historicky sociální vývoj v území ovlivněn zejména vystěhováním obyvatelstva za druhé světové války. Neveklovsko a okolí patřilo mezi lokality, zasažené nuceným odsunem obyvatel kvůli zřízení výcvikových středisek SS. Zničené zázemí i životy místních, byly příčinou následného zabrzdění vývoje, který zde byl patrný do dnešní doby. Aktuálně se dá říct, že se i tato lokalita probouzí, zejména díky generacím, které již nejsou tímto děním osobně zasaženy. Zakládají zde rodiny, vlastní podnikatelské činnosti a podporují oživení místního komunitního dění.

Současná problematika zdejšího venkova vychází především z nízkého počtu obyvatel. S tím souvisí nízká dopravní obslužnost i sociální infrastruktura. S častým dojížděním do zaměstnání souvisí i vyšší výdaje na dopravu a zajištění zájmového a volnočasového programu pro nezletilé děti.

Ve většině obcí chybí stabilní program i pravidelné aktivity pro rodiny s dětmi. Nabídka bývá přiřazená ke spádovým školám – mimo menší obce, kde děti žijí a vyrůstají. Navzdory charakteru venkovského regionu, mizí aktivity vhodné pro mládež, které by udržovaly fyzický kontakt se zemědělstvím nebo chovatelstvím.

Negativním místním specifickým je nedokonalá průchodnost krajiny. Cesty jsou mnohdy zaorány, protože se zdály nevyužívané a jejich obnova je složitý proces. Ne však nemožný. Oživit staré cesty, vytvořit odpočinková místa s lavičkami, vysázet podél trasy stromy a starat se o ně, je pro angažovaného člověka lákavou výzvou, do které se může zapojit místní spolek a další aktéři, které toto téma zajímá.

4.3 Lokální zdroje

"Alpy tě ohromí, Karle, ale tohle - to tě dojme. Jen se na to podívej. Vidíš to? To není země, to je zahrádka! A jestli máš srdce, tak to musíš cejtit." Legendární věty z filmu Vesničko má středisková, vystihuje emoce, spojené s pohledem do krajiny kolem nedalekých Křečovic. Při činnostech s dětmi, lze čerpat z **přírodních zdrojů**. Není zde přímo myšlena těžba surovin, spíše (emoční) vytěžení přirozeného prostoru, ve kterém se člověk právě nachází. Mezi místními přírodními zdroji jsou přístupné lesy, turistické trasy, členitost terénu, který není zároveň náročný pro běžného návštěvníka.

V lokalitě se nachází rodinné farmy a statky s vlastními produkty i výrobními procesy, které je možné po domluvě shlédnout. V závislosti na ročním období, mohou děti zapojené do programu ochutnat malinový či ostružinový koláč, zmrzlinu ze smrkových výhonků ze zdrojů místní rodinné kozí farmy nebo med od souseda včelaře. Praktických ochutnávek ze života na vesnici, je tu mnoho. Každý má na svých zahrádkách přebytky, o které se rád podělí.

Lidskými zdroji v komunitě jsou lidé, kteří jsou zainteresováni na místních aktivitách. Tito komunitní aktéři se označují anglickým výrazem **stakeholders**. Tento pojem uvádí ve své práci Čejka (2021) takto: „Stakeholders představují jednotlivce, skupiny nebo subjekty, kteří přímo či nepřímo mají vliv ať pozitivní nebo negativní na rozvoj regionu nebo jsou přímo či nepřímo ovlivňováni jeho působením a fungováním. Působení stakeholders může být bezprostřední nebo zprostředkované, přičemž s problémem mohou přijít přímým či nepřímým kontaktem.“

Dle Maiera (2012), patří mezi aktéry regionálního rozvoje obyvatelé regionu, firmy v něm působící či do něj přicházející, veřejná správa a neziskové organizace, ve kterých se obyvatelé za různými účely sdružují. Aktéři dále mohou vytvářet různé další oborové zájmové skupiny, které mají za cíl prosazovat svoje zájmy, preference, potřeby, ale i představy o budoucím rozvoji daného regionu.

Řízená spolupráce zejména lokálních odborníků a komunitních stakeholderů, přináší různé perspektivy a dovednosti k řešení jednotlivých potřeb (účastníků i komunity), které jsou zároveň propojené.

Rozhodujícím záměrem budoucího rozvoje venkova je zmírňování nepříznivých trendů, které oslabují jeho význam i roli v celkovém rozvoji společnosti (nežádoucí projevy vyklidňování venkova, zhoršování podmínek pro ekonomické i společensko kulturní aktivity obyvatel, zhoršování kvality kulturní krajiny apod.). Binek (2009) dále uvádí: Na tomto základě je pak možno iniciovat a rozvíjet účinné formy spolupráce všech zainteresovaných aktérů a cestou synergických efektů naplňovat žádoucí cíle rozvoje venkova.

4.3.1 Teorie sociálního kapitálu

V komunitní práci se zdůrazňuje nezastupitelná role tzv. **sociálního kapitálu**. Šťastná (2016) na pojem nahlíží v souvislosti s podporou vzájemnosti a podpory a uvádí další faktické informace. Pojem sociální kapitál zviditelnil v oblasti sociálních věd francouzský sociolog Pierre Bourdieu (1930-2002). Sociální (též společenský) kapitál je podle tohoto autora souhrn zdrojů, které může určitá osoba využít, protože se zná s jinými lidmi. Je to souhrn užitečných sociálních kontaktů, styků a známostí. Celkový objem sociálního kapitálu je dán jako součet objemu finančního, kulturního i sociálního kapitálu těchto známostí, nakolik je daná osoba může mobilizovat ke svému prospěchu.

Projekt bere v potaz sepětí s lokálními aktéry a využívání vztahů pro vzájemnou spolupráci. Zvláště na vesnici je běžné, že si lidé v případě potřeby vypomáhají, bez toho, aniž by čekaly finanční ocenění.

4.4 Zapsaný spolek

Možností občanské participace a zároveň poskytování služeb na odborné úrovni, zajistí formální iniciativa. Pro účely realizace programu poslouží místní spolek **Cesta venkova, z. s.**, (zapsán Městským soudem v Praze dne 6. dubna 2023, pod spisovou značkou L 77420). Smyslem tohoto komunitního spolku, je aktivně podporovat rozvoj tradičního venkova a chránit okolní krajinu.

Hlavní činností spolku je rozvoj komunitního života ve venkovském regionu, podpora tradičního venkova a společenských aktivit i místní sítě služeb. Spolek realizuje aktivity, související s oblastí environmentálního vzdělávání i s oblastí plánování a rozvoje sociální práce. Věnuje se tématům, která jsou spojená s ochrannou přírody a s tvorbou krajiny, v souladu s ochranou klimatu.

Spolupracuje s místními aktéry, jednotlivci, podnikateli i organizacemi, s MŠ Slunečnice v Maršovicích a s Charitou Starý Knín, která zapůjčuje k dispozici prostor pro řemeslný Klub dráteníků. Realizuje jednorázové aktivity pro rodiny s dětmi a akce pro veřejnost. Tradiční událostí, jejíž cílem je rozvoj venkova a oživení komunity, je Májové tržičky v Zaječí, pořádané ve spolupráci s místními obyvateli. Druhý ročník (2024) podpořila záštitou i osobní účastí na zahájení, hejtmanka Středočeského kraje, Petra Pecková. Prodej lokálních výrobků doprovází ukázka řemesel, dílny pro děti, zvířata, šermíři i kapela, ...

5 Realizační strategie

Plánovaný projekt je významný nejen z hlediska posílení sociální struktury v oblastech venkova, ale také jako příležitost k inovacím a novým přístupům v oblasti sociální práce a pomoci znevýhodněným rodinám s dětmi.

Nové myšlenkové východisko: Integrace různých oborů, jako je sociální práce, psychologie, pedagogika a environmentální studia, přináší inovativní přístupy k řešení problémů. Tento interdisciplinární přístup může vést k efektivnějším metodám a praktikám, které lépe odpovídají potřebám cílové skupiny i komunity. Získaná dobrá praxe z projektu, může poskytnout další informace a výzkumná specifika.

Potřebnost spočívá v rozšiřování nabídky služeb a aktivit ve venkovské lokalitě, reagující na stávající proces komunitního plánování sociálních (a návazných) služeb. Realizace takového projektu přispěje k větší dostupnosti sociálních služeb a podpory pro rodiny v oblastech, kde jsou tyto služby nedostatečné. Dojezdová vzdálenost v rámci území Benešovska je přijatelná a dá se řešit.

Výčet vybraných strategických dokumentů

REGION:

- Plán rodinné politiky města Benešov 2022-2026
- Naplňování priorit KPSS na okrese Benešov na roky 2021-2024 (vznikne nový plán)
- MAS v Programu rozvoje venkova

CELOREPUBLIKOVÝ I EVROPSKÝ POHLED:

- Evropská unie – Evropský sociální fond – Operační program zaměstnanost
- Integrovaný regionální operačního programu – podpora strategie komunitně vedeného rozvoje lokalit
- Program Rozvoje venkova pro období
Podpora sociálního začleňování, snižování chudoby a hospodářského rozvoje ve venkovských oblastech, je podporován komunitně vedený místní rozvoj, který přispívá k lepšímu zacílení podpory na místní potřeby a spolupráci aktérů, vzdělávání a poradenství v oblasti zemědělství
- Ministerstvo životního prostředí – Státní fond životního prostředí ČR
- ...

5.1 Komunitní projekt

Dle Šťastné (2016), projekt pomáhá formulovat priority a zájmy komunity, odkrývá a využívá potenciál komunity, stanovuje vize, projekt má širší návaznosti na ostatní projekty a aktivity. Komunitní projekt představuje veřejnosti všechny zúčastněné skupiny, prezentuje myšlenku projektu, projekt má realizační plán, identifikuje zdroje peněz a ostatní zdroje, vychází ze znalosti místních partnerů. Úspěšnost projektu spočívá v tom, že je **správně připraven a následně prezentován**.

Sociální pracovníci mohou spolupracovat s komunitami na projektech zaměřených na zlepšení životního prostředí, což může cestou koloběhu, opět pozitivně ovlivnit kvalitu života jednotlivců a celých komunit. V rámci sociální práce je důležité tuto sílu vnímat a využívat v praxi. Organizace komunitních uměleckých projektů v outdoorových prostorách může podpořit soudržnost mezi obyvateli.

5.1.1 Definice cílových skupin

Rodiny s dětmi tvoří základní společenství, se kterými přijde projekt do kontaktu.

Děti a mládež patří do prvotní cílové skupiny, na který projekt míří. V tomto věku lze efektivně ovlivňovat sociální postoje. Sociální psychologie potvrzuje, že vytváření postojů je v mládí vyšší a věkem se snižuje. Projekt proto cílí na aktivity, uzpůsobené chápání a potřebám dětí.

Pilotní program předkládaného projektu, míří na doplnění služeb pro děti v náhradní rodinné péči. Pro děti a mládež v pěstounských rodinách, funguje na Benešovsku několik organizací, ale jejich, stejně tak republiková nabídka návazných programů, není široká ani pestrá. Výjimečně existují v ČR jednorázové dílničky (Dílna plná dobra – Dětský úsvit, z.s.), komunitní zahrady (Zahrada dětství – také Dětský úsvit, z.s.). Program pro mládež v pěstounské péči, organizuje ve formě tříletého rozvojového programu Centrum pro náhradní rodinnou péči, o. p. s. z Litoměřic.

Současné vyjádření pracovnice NRP OSPOD MěÚ Benešov potvrzuje, že je možné vybrat minimálně **10 dětí v evidenci**, ve věku 6-15 let. Potvrzuje také vhodnost navrhovaného programu.

Druhou cílovou skupinou, jsou obyvatelé komunity. Projekt uskutečněním programu, vytváří nabídku pro místní (rodiny, aktéry), kteří se do činností mohou zapojit.

5.2 Mezirezortní spolupráce

Program by měl usilovat o to, být prvkem živé společnosti, který posiluje soudržnost. Každá organizace je členem nějaké sítě. V každém případě je zde dokonce mnoho neformálních sítí a sítí, které dělíme z hlediska jejich účelu i uspořádání. Neformální sítě jsou založeny na osobních, přátelských vztazích. Nevýhodou je, že konkrétní osoby se mohou ze svých pozic vytrácet a mohou se v čase velmi proměňovat. Proto by se projekt měl snažit o formalizaci sítě kolem sebe. „Formální sítě sociálních a návazných služeb mohou být vytvářeny jak na úrovni obcí, tak obcí s obecným úřadem s rozšířenou působností nebo krajů.“ (Pilát, 2015). Pokud by program směřoval v budoucnu až k formě sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, bude potřeba registrace a postupné zařazení do tzv. krajské sítě, vázané na stabilní financování.

Regionální síťování souvisí s procesem komunitního plánování sociálních služeb. Lokální plánování se často kromě registrovaných sociálních služeb, zaměřuje i na návazné služby, které se vzájemně doplňují a vytvářejí komplexní nabídku pro uživatele služeb. V praxi je běžné, že obce a kraje, dbají na aktivní účast aktérů a zapojení do komunitního plánování, bývá to i kritériem pro zařazení do krajské sítě nebo do strategických plánů.

Pro program a jeho udržitelnost je nutné zapojení do synergického procesu a být aktérem dění v komunitě. Spolek při realizaci programu aktivně jedná se všemi aktéry, ať už jde o státní správu, „sousední“ organizace, odborníky, media, dárce, klienty i další členy komunity jako jsou příznivci nebo dobrovolníci.

Z pohledu zabezpečení fungující sítě pro ohrožené děti a jejich rodiny, je síťování úzce provázáno s potřebou transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti a je tedy v působnosti obce. Ve velké míře nemají obce zpracované podrobné síťování, které by vycházelo z aktivity samotného úřadu. Některé se zapojily do projektu Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí MPSV a využily pomoci lokálního síťáře nebo jim s mapováním místní sítě pomáhá externí dodavatel.

Myšlenková mapa vztahů

Koordinátor programu, by měl hledat zapojení do všech možných oblastí, které se projektu týkají a zapojit se do dialogu a vyjednávání, vedoucím k cílům sociální politiky i cílům samotného řešeného programu.

5.3 Síťování programu a vztah k regionu

Na území obce s rozšířenou působností Benešov, jsou dobře mapovány nerovnosti ve vzdělávání i síť služeb pro rodiny s dětmi. Funguje zde mezioborová spolupráce, komunitní plánování sociálních služeb i místní akční plánování rozvoje vzdělávání. Dění v síti služeb je ze zákona koordinováno prostřednictvím procesu komunitního plánování sociálních služeb. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), které spadá pod Odbor sociálních věcí a zdravotnictví (OSVZ) MěÚ Benešov spolupracuje se školami v regionu i se státními a nestátními organizacemi, které poskytují sociální (a návazné) služby rodinám s dětmi. Odborné sociální poradenství poskytuje například Cesta integrace, o. p. s. Dlouhodobě zde funguje organizace Rozum a Cit, z. s., která nabízí služby poradenského centra, včetně terapie a doprovázení pěstounských rodin. Dále Dobrá rodina, o.p.s., centrum Úsměv, z. s., Sdružení pěstounských rodin, z. s., Pedagogicko-psychologická poradna Středočeského kraje, Středisko výchovné péče Dobřichovice (terénní služba), psychologové, terapeuti i lékaři ad. Je zde zastoupena i práce s rodinou, která saturuje sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi v podobě sanace rodiny a terénní program Obce blíže lidem. Více v obrázku č. 1.

Na území sousedního Neveklovska, se nově pohybuje terénní služba, která navazuje na aktivity Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež organizace Magdaléna, o.p.s. V Neveklově (2 km) nabízí aktivity pro děti také Salesiánské hnutí mládeže na místní faře.

Existující SAS pro rodiny s dětmi v rámci regionu

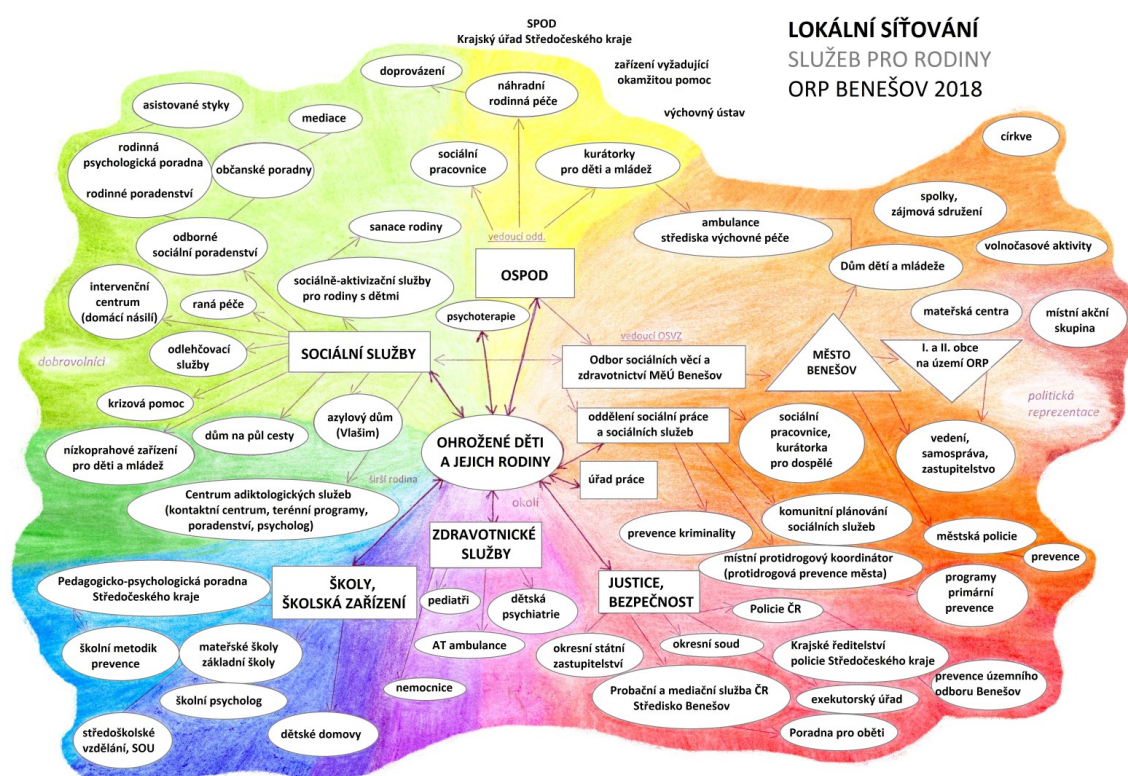
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - ZRNKO
Masarykovo náměstí 1, 256 01 Benešov www.diakonie-stred.cz
 - Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi - Charita Starý Knín
Maršovice 1, 257 55 www.socialnipece.cz/aktivizace-r/
- Tyto dvě služby se orientují na poradenství.

Realizace aktivit zapadá do opatření, plánovaných v KPSS, kraje. (Na to navazuje reálný požadavek na finanční podporu). Akční plány jednotlivých ORP obsahují priority a konkrétní opatření pro rozšiřování programů a činností v rámci sociálního začleňování nad rámec i mimo režim zákona č. 108/2006 Sb. (sociální začleňování nebo prevence sociálního vyloučení, stejně jako udržení činnosti subjektů zabývajících se volnočasovými aktivitami dětí a mládeže).

Z pohledu komunitního plánování zde bývá možnost nahlédnout do existující analýzy, kde se může organizace také vyskytnout. Pokud jde například o SWOT analýzu pro oblast Rodina, děti mládež, může se zde objevit informace o tom, že mezi silné stránky regionu je dostupnost financí na prorodinná opatření (např. prostřednictvím MAS Posázaví). Nabízí se spolupráce komunitního spolku Cesta venkova, z. s., v rámci realizace MAP 4, formou zapojení školských zařízení, která by využívala uváděný venkovský program.

V rámci síťování se posiluje spolupráce škol, školek a organizací neformální a zájmového vzdělávání, které zajišťují dění v regionu a napojit se na jejich aktivity jako návaznou službu.

Program může přistoupit i k řešení problémů, které se aktuálně v komunitě vyskytují: nárůst agresivity, šikany mezi dětmi nebo i problematika doučování marginalizovaných skupin nebo nedostatečná dostupnost dětských kompenzačních pomůcek aj. Příležitost se tak může otevřít i v oblasti systematické práce s rodinami ohroženými sociálním vyloučením, ale i ve větší podpoře inkluze na školách, speciálního školství...

Obrázek č. 1: Lokální síťování (Košanová, 2018)

PROJEKTOVÁ ČÁST

Projekt vychází z potřeb dětí, rodin a potřeby rozvoje současného venkova. Využívá standardizovaného procesu plánování, směřujícího k realizaci klíčových aktivit. Počítá s monitoringem, evaluací a vytvořením praktických výstupů. Dosažení cíle se týká i pojítka s procesem KPSS. „Pokud je celý proces komunitního plánování postaven na sladování nabídky služeb s potřebami, které se v dané lokalitě vyskytují, pak by služby pro rodiny měly vycházet ze znalosti skutečných potřeb rodičů a jejich dětí,“ (Navrátilová, Navrátil, 2009)¹⁰.

Působnost

Řešené území leží v ORP Benešov, na hranici okresů Benešov a Příbram. Geograficky se jedná o pahorkatinu, zemědělskou oblast s množstvím okolních vesnic v blízkosti přírody. Benešov je vzdálen zhruba 15 km, dostupný autobusovou dopravou (20-25 minut, jízdné 25,-) nebo osobním automobilem (10-15 minut). Sídlo komunitního spolku, který zajišťuje sociálně-aktivizační program, je v části obce Zaječí, městyse Maršovice (necelých 800 obyvatel). V těsné blízkosti obec navazuje na Neveklov (cca 2800 obyvatel).¹¹

Obrázek č. 2: Mapa ORP (ČSÚ)

Na přilehlých pozemcích spolku Cesta venkova, z. s., je pro program vhodné zázemí. Prostor zahrnuje ohradu s koňmi, místo pro volnočasové aktivity (lesík, badatelský koutek, ateliér pro výtvarné a řemeslné činnosti, záhony pro pěstební činnost i objekty pro chovatelství), v blízkosti jsou různé druhy lesů, polí, luk i vodních zdrojů, vhodných pro vycházky a zkoumání jevů v přírodě.

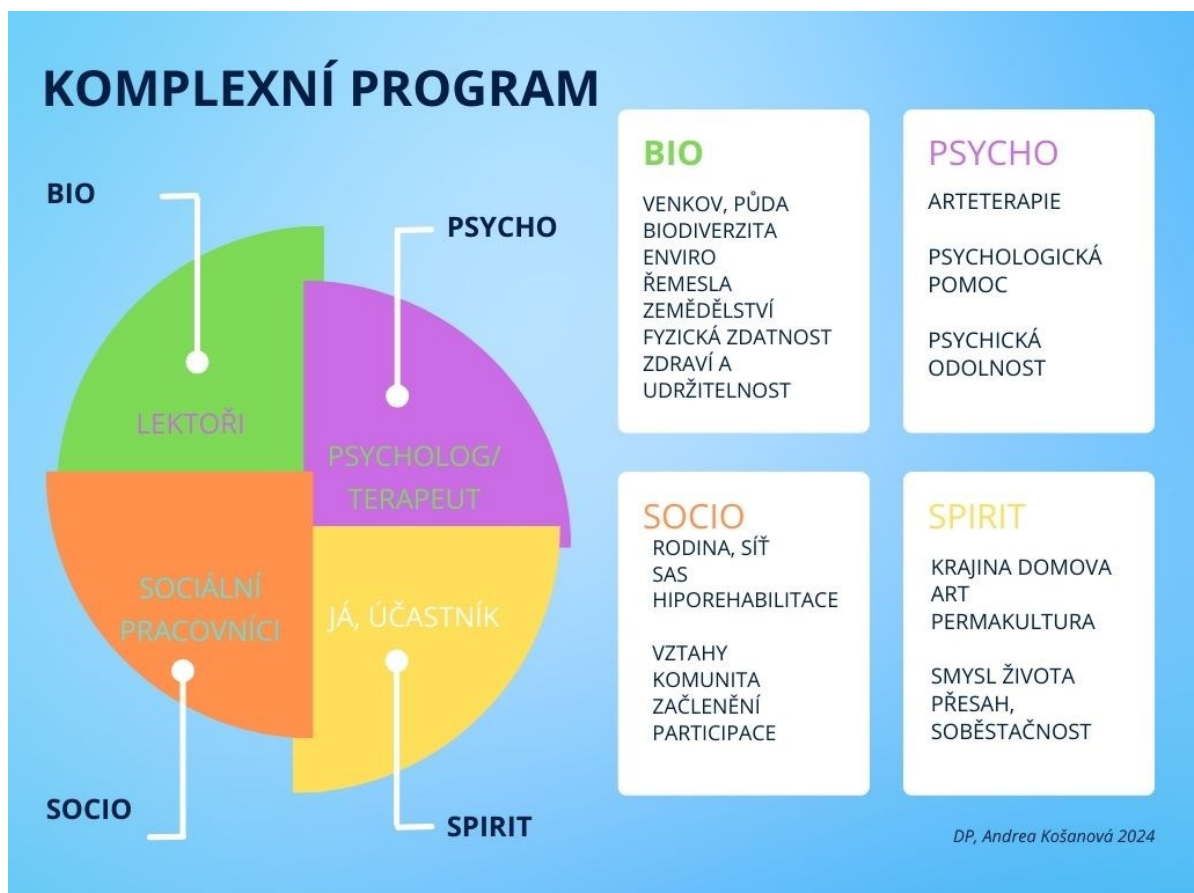
¹⁰ Akademická stať v odborném časopise Sociální práce: Komunitní plánování. Vydáno Asociací vzdělavatelů v sociální práci. Číslo 1/2009.

¹¹ Obrázek a počet obyvatel: Zdroj ČSÚ: https://csu.gov.cz/stc/2101_so_orp_benesov

6 Design programu „cesta venkova“

Projekt navrhuje realizaci komplexního sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově, zaměřeného na všestranný rozvoj dětí, zvyšování sociálních dovedností, jejich schopností, zájmů a vztahu k přirozenému prostředí.

V rámci programu jsou uplatněna východiska ze sociální oblasti – posilování a rozvoj sociálních kompetencí, změny postojů, ale též posílení vazeb a vztahů i směrem k lokalitě a krajině a holistický přístup, skrz který nahlíží program na jedince jako na „bio-psycho-socio-spirituální bytost“.

Obrázek č. 3: Diagram komplexního programu (Košanová, 2024).

6.1 Analýza potřebnosti včetně popisu metod sběru dat

Potřeba realizace pilotního programu

Projektový záměr reflektuje benefity holistického a multidisciplinárního přístupu, proto zde vzniká potřeba komplexního řešení v rámci přirozeného prostředí venkovské komunity, s požadavkem mezioborové spolupráce. Nově propojuje sociální práci s myšlenkovými východisky enviromentalistiky a anthroposofie. Model v tomto komplexním pojetí, nemá v ČR relevantní srovnání. Pro dlouhodobou realizaci sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově, je potřeba vyzkoušet záměr na úvodní akci, která bude předcházet dalším aktivitám. Pilotní program bude realizován v zátěžovém období, před začátkem nového školního roku, poslední týden letních prázdnin. Zkušenost s realizací a získaná data (kvantitativní hodnocení, dotazníková šetření, rozhovory s účastníky i odborníky), pomohou flexibilně reagovat na další působení programu v lokalitě formou navržených změn.

Bílé místo v regionu

Chybějící službu odhaluje probíhající komunitní plánování sociálních a návazných služeb v ORP Benešov a dostupné výstupy z předchozí podpory nástrojů SPOD, ve formě lokálního síťování ORP Benešov. Síť služeb pro děti a rodiny Ohrožené děti a jejich rodiny zachycuje síť na úrovni prevence i intervence, a to nejen v oblasti sociálně-právní ochrany dětí a sociální práce, ale i v oblasti školství, zdravotnictví a bezpečnosti. Jednotlivé obce disponují vybaveností dle svých možností (školy, pediatři, mateřská centra, zájmové spolky...), přesto občané ORP nacházejí převážnou část služeb pouze v Benešově. Za chybějícími službami dojíždějí za hranice správního obvodu, např. do Říčán nebo Prahy (cca 50 km). Hlavní město samozřejmě nabízí veškerá specializovaná pracoviště, avšak pro mnoho rodin je dojíždění velmi nákladné a mnohdy nad jejich finanční i časové možnosti.

Analýza charakteristik cílové skupiny

Děti ve věku 6-15 let se viditelně potýkají s problémy, které zasahují všechny složky jejich osobnosti (úzkosti, deprese a dalších psychické problémy, sebepoškozování, tlak na výkon, sociální srovnávání a nedostatek podpory, nestabilní rodinný systém, závislosti na technologiích a nových formách návykových látek, sociální izolace a nedostatek osobních interakcí, kyber/šikana, snížená fyzická aktivita a nezdravé stravovací návyky, vliv médií, reklamy a sociálních sítí na odtržení od reality, vlastního sebepojetí a sebeúcty, část mladých trápí ekologická, ekonomická i politická krize a obavy z nejistého budoucího vývoje).

Na školách ORP Benešov přibývá žáků se sociálním znevýhodněním a žáků se závažnými poruchami učení i chování.¹²

6.2 Cíle projektu

1. Vytvoření nové metody sociální práce

- Využití nové intervenční metody, která cílí na komplexní pojetí práce s dětmi v prostředí venkova.
- Vznik multidisciplinárního týmu.

2. Realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově

- Náplň programu reaguje na specifické potřeby dětí a mládeže v dnešní náročné době.

3. Podpora komunity

- Program má předpoklady k tomu být nástrojem pro rozvoj venkovské lokality.

4. Evaluace a udržitelnost

6.3 Cílové skupiny

Primární cílová skupina = rodiny s dětmi

- **Cílová skupina** jsou osoby v nepříznivé sociální situaci, osoby ocitající se v krizi, nebo děti dle § 6 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.
- Pilotní program je určený pro **děti v náhradní rodinné péči**.
- V širším pojetí, se program se zaměřuje na rodiny s dětmi ve věku 6-15 let, trvale žijící na území přilehlých obcí a jejich rodiče (zástupce).

Sekundární cílová skupina = komunitní aktéři

¹² (Zdroj: Dotazníkové šetření na mateřských a základních školách se uskutečnilo v rámci projektu Místní akční plán vzdělávání II správního obvodu ORP Benešov a proběhlo v roce 2019, v souladu s Metodikou pro rovné příležitosti ve vzdělávání.)

6.4 Klíčové aktivity, včetně harmonogramu

Realizace sociálně-aktivizačního programu zahrnuje v roce 2025 řadu klíčových aktivit, které zajišťují efektivní a udržitelné poskytování stanoveného cíle projektu, od jeho vstupní koordinace po zhodnocení výstupů.

Klíčová aktivita 1: Koordinace projektu

Koordinátor projektu – sociální pracovník vybaven poskytnout své znalosti a dovednosti v koordinaci požadovaných služeb, dobrovolníků i pracovníků organizujících veškeré aktivity v obci, ve zplnomocňování členů komunity, koordinaci struktury programu a nabízených služeb, zahájí koordinaci projektu v lednu 2025 a bude směřovat k dalším potřebným cílům.

Klíčová aktivita 2: Vznik a vedení multidisciplinárního týmu

Koordinátor projektu provádí základní depistáž a na základě získaných znalostí, vytipuje osobnosti, vhodné k zapojení do projektu. Jednotlivé osoby kontaktuje a osloví s možností zapojení do multidisciplinárního týmu, včetně vyjasnění jejich rolí (březen 2025).

Mezi základní kompetence sociálního pracovníka, který vede multidisciplinární tým, patří (Kolajová, 2006): sociální kompetence – schopnost rozeznávat potřeby, zájmy a napětí v týmu; kontaktní schopnost – umění nalézat přístup ke všem členům týmu a zastupovat tým navenek; kooperační způsobilost – přispívat k tomu, že tým vyvíjí účinnou spolupráci jak uvnitř, tak i navenek; integrační schopnost – usnadňovat vytváření a udržování týmu v chodu; komunikační schopnost – projevovat se ve správném přijímání informací a v jejich precizním předávání dále; sebekontrola – přispívat k udržování pozitivního sociálně psychologického klimatu v týmu; ovládání komunikačních technik – pomáhat přesvědčivě moderovat, prezentovat a vyjednávat.

Složení pracovního týmu

Výchozí hlavní rolí multidisciplinárního týmu, bude společné zapojení všech členů a uspořádání pilotního programu, kdy se střídají jednotlivé oblasti po dnech. Součástí je:

Sociální pracovník (zástupce komunity) – poskytuje kromě poradenství i samostatný program, věnuje se problematice regionu o komunitnímu plánování

Pedagog volného času (zástupce komunity) – aktivně se zapojuje do programu

Psycholog (regionální, ale ne místní) – odborník na psychologii připraví zážitkový program s využitím artefiletiky (případně arteterapie), posilující odolnost a stabilizaci. Zároveň bude k dispozici pro řešení individuální psychické zátěže, směrem k pozitivní změně.

Lektor environmentálního vzdělávání (lokální) – zapojení lektora*ky, který se zaměřuje na oblast ochrany přírody a environmentální aktivity (Kroužek myslivosti a ochrany přírody – Českomoravská myslivecká jednota)

Řemeslník (lokální) – osoba s dlouholetou praxí v řemeslné činnosti (lekce z oblasti drátování nebo truhlářství).

Výtvarnice (zástupce komunity) – umělecká kreslířka, členka spolku, která má zkušenosti s výukou dětí (malba)

Dobrovolníci/peer asistenti/stážisté v rámci studia

Další jednotlivci /případně zástupci zájmových organizací/ podle tematického zaměření nebo místních zdrojů (senior, místní rodák, rukodělec – kovář, koželuh, ad.).

Klíčová aktivita 3: Vzdělávání pracovníků

Benefitem zapojení do multidisciplinárního týmu, je vzdělávání lektorů. Na osobu je stanovena paušální částka. Zájemce si může vybrat vlastní akreditovaný kurz, který se bude úzce týkat zaměření pozice, kterou v projektu má. Tematické okruhy budou doplněny o návrhy konkrétních kurzů, školení a seminářů, která budou aktuální vypsány.

Příkladem jsou témata, vztahující se k učení venku, badatelství, klimatickému vzdělávání, permakultuře a další.

Klíčová aktivita 4: Realizace sociálně-aktivizačního programu „Cesty venkova“

Podobně jako sociální služba, zahrnuje představovaný jednorázový program výchovné, vzdělávací i aktivizační činnosti. Samotný program nemá atributy registrované sociální služby, je koncipován ve stylu doprovodného programu, který vhodně navazuje na sociální práci v regionu. Na realizaci plánovaných aktivit, včetně terapií a vzdělávání, spolupracuje s dostupnými odborníky. Zapojené oblasti se vzájemně prolínají a doplňují. Jednotlivé aktivity míří na podporu, posílení a pomoc v jednotlivých oblastech = (osobnost, kompetence, vazby na rodinu i lokalitu, komunitu, prostředí, ...)

Subaktivita 4.1: Realizace pilotního programu pro děti v NRP

Termín splnění: srpen 2025

Subaktivita 4.2: Provozování SAP v podobě zájmových klubů

Termín splnění: září – prosinec 2025, 1x týdně (například čtvrtek odpoledne)

Subaktivita 4.3: Uskutečnění tematických setkání dle principů SAP

1. Komunitní setkání při příležitosti Dne biodiverzity: „*Oslava rozmanitosti*“

Termín splnění: květen 2025

2. Komunitní setkání při příležitosti Dne stromů: „*Zpátky ke kořenům*“

Termín splnění: říjen 2025

Klíčová aktivita 5: Tvorba praktických výstupů a evaluace

Pro potřeby programu bude vypracován soubor materiálů, obsahující například: Propagační materiály, Informace pro rodiče/zástupce, Přihláška, stejně jako Výukové materiály (metodik ve spolupráci s jednotlivými lektory), ad.

Metodik projektu vypracuje (do konce roku 2025) související podklady včetně informačních materiálů pro rodiče i veřejnost.

PLÁN PILOTNÍHO PROGRAMU (Cílová skupina – děti v NRP – pěstounská péče)
TERMÍN: 25.-29. srpna 2025
Pondělí – pátek sváží objednaný mikrobús děti z kontaktních míst v ORP do místa určení. (Sraz, odjezd 8:00, příjezd kolem 16:00).
DEN PRVNÍ – EKOLOGICKÝ PROGRAM
<i>Začátek 8:30</i>
Program začíná příjezdem do venkovské lokality. Na vhodném místě proběhne skupinové přivítání, seznámení s náplní programu, základní pravidla a očekávání (+ vyplnění dotazníku).
Dopolední program prvního dne je směřován k poznání okolí, místní krajiny, fauny a flory. Účastníky čeká pohybová aktivita na louce, po které následují environmentální aktivity. Lektor zapojí děti do připravené aktivity, zaměřené na bádání a experimenty s přírodní tematikou. Cílem je přiblížit dětem základní přírodní zákonitosti, zmínit význam půdy, hmyzu i základ biodiverzity. Environmentální blok obsahuje zmínky o ochraně životního prostředí, udržitelnosti i ekologické budoucnosti, s ohledem na složení a skupiny a věkové rozmezí účastníků.
<i>12:00 – 12:30 Pauza na oběd</i>
Pěstitelské aktivity. Informace o zásadách ekologických možností v zemědělství.
Hra o Přemyslu Oráčovi
Téma koloběhu života.
Dále je v plánu návštěva ekologické zahrádky, kde si děti natrhají sezónní ovoce a zeleninu.
<i>15:30 Odjezd domů</i>
DEN DRUHÝ – BIOLOGICKÝ PROGRAM
<i>Začátek 8:30</i>
Po příjezdu se děti zapojí do prací na statku (krmení zvířat, úklid), poté je připravena drátenická dílna.
<i>12:00 – 12:30 Pauza na oběd</i>
Zamyšlení nad příběhem O stromu, který přestal nést zlatá jablka (společný rozbor a diskuse) Kdo zajišťuje aktivitu: Sociální pracovník
V druhé části dne se účastníci věnují krátké pohybové aktivitě...
Následuje venkovní program (Kdo zajišťuje aktivitu: pedagog volného času)
A řemeslné aktivity (práce se dřevem). Kdo zajišťuje aktivitu: Lektor – člen komunity.
<i>15:30 Odjezd domů</i>

DEN TŘETÍ – PSYCHOTERAPEUTICKÝ PROGRAM
<i>Začátek 8:30</i>
Dopoledne je věnováno zážitkovému ateliéru za účasti psycholožky, která dle složení dětí, připraví venkovní výtvarné artefietické aktivity. (Strom rodiny)
<i>12:00 – 12:30 Pauza na oběd</i>
Odpolední aktivity v přírodě – aktivní pohyb a tvoření z vybraných materiálů.
Lektorka (místní výtvarnice).
<i>15:30 Odjezd domů</i>
DEN ČTVRTÝ – SOCIALIZAČNÍ PROGRAM
<i>Začátek 8:30</i>
Čtvrtý den umožňuje zapojit děti do náročnějších stupňů aktivit.
Skupina absolvuje školení o bezpečnosti a společně stanovuje pravidla pro aktivity s koňmi.
Dopolední blok věnován aktivitám s koňmi, které vycházejí z principů hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi.
<i>12:00 – 12:30 Pauza na oběd</i>
Odpoledne si děti vyzkouší základní manipulaci s koněm. Nejdříve se věnují stavění překážkové dráhy, kterou si následně projdou s vybraným koněm.
<i>15:30 Odjezd domů</i>
DEN PÁTÝ – SPIRITUÁLNÍ PROGRAM
<i>Začátek 8:30</i>
Imaginace s hudbou.
Vycházka do blízkého okolí. Posezení na hezkém místě v krajině. Vlastní ztvárnění přírodní tematiky z přírodnin. (Oblíbené místo, Co jsem viděl*a, Léto na vsi, ad.)
<i>12:00 – 12:30 Pauza na oběd</i>
Zamyšlení nad „krajinou domova“.
Následuje prezentace dopoledního výtvaru + shrnutí celého týdne od účastníků (vyplnění dotazníku - Každý má své „pole“ působnosti)
Skupinové rozloučení, poděkování. Rozdání upomínkových předmětů a informačních materiálů.
<i>15:30 Odjezd domů</i>

6.5 Indikátory splnění projektu

Každý z těchto indikátorů by měl být specificky definován a měřen pomocí vhodných metod, jako jsou průzkumy, dotazníky, analytické zprávy, nebo jiné formy sběru dat, které umožní objektivní hodnocení výsledků a kvalitativního dopadu programu.

Jedno z východisek pro evaluaci je hodnocení programového plánu a konkrétních bodů, které se vztahují k dílčím činnostem při práci s uživateli služby. Kahánková (2007), navrhuje při posuzování programového plánu, zpracovat odpovědi na otázky podle zdrojů: Gabor, Grinell, Unrau (2005) a Rossi, Lipsey, Freeman (1999).¹³ Například:

Kdo by měl konkrétně obdržet službu? Jaká je cílová skupina programu?

Indikátor kvality: Zapojení definované cílové skupiny (rodiny s dětmi):

- Kazuistika typické rodiny/dítěte, které se zapojilo do programu.

Indikátor kvantity: Účast rodin v programu:

- Počet rodin, které se zapojily do programu (oproti plánovanému počtu).
- Procento rodin, které absolvovaly všechny plánované aktivity programu.

Čeho chce program dosáhnout, jaké jsou cíle programu?

Indikátory kvality: V období školního roku 2024/2025, získají uživatelé programu sociální kompetence pro zvládání tíživých životních situací, praktické dovednosti i znalosti.

Výstupy lze měřit formou standardizovaných dotazníků

- Zlepšení sociálních vazeb (= procento účastníků, kteří uvádějí zlepšení v pocitech sounáležitosti, případně podpory v komunitě)
- Zvýšení praktických dovedností a znalostí (= změna v úrovni znalostí, měřeno před a po školení, sebehodnocení k získání praktických dovedností dle činností, které absolvovali)

Indikátory kvantity:

- Zlepšení sociálních vazeb (= počet organizovaných komunitních aktivit a jejich účastníků)
- Zvýšení znalostí a dovedností (počet účastníků, kteří úspěšně absolvovali školení, environmentální vzdělávání nebo workshopy, řemeslné a výtvarné dílny, polytechnické vzdělávání) atd.

¹³ Autoři uvádí hodnotící otázky v publikacích: Social Work Research and Evaluation. Oxford University Press (2005) a Evaluation: a systematic approach. Thousand Oaks. SAGE Publications (1999).

Podobně lze rozebrat i další stanovené otázky, jejichž příklady jsou následující:

Reaguje se v programovém plánu na aktuální sociální a psychické potřeby?

Jakým způsobem budou potenciální uživatelé zapojeni do programu?

Kdo všechno bude na problému zaangažován? S kým bude zahájena spolupráce?

Je služba poskytována v lokalitě dosažitelné pro tuto cílovou populaci?

Jsou služby časově i finančně dostupné?

Jaké zdroje jsou nezbytné a vhodné pro program?

Je vhodně nastavený harmonogram klíčových aktivit? Objevily se nějaké časové potíže?

Stanovuje plán priority stanovené v rámci komunitního plánování?

Jak je řešena udržitelnost programu v lokalitě?

6.6 Předpokládána rizika a návrhy na minimalizaci

- Nenaplnění stanovené kapacity.

= Oslovování jednotlivých osob s dostatečným předstihem. Předání přesných informací o účasti včetně forem odstoupení od návrhu, vytvoření kontaktního adresáře, sdílená komunikace s klíčovým pracovníkem a navázání spolupráce před termínem realizace. Osoby vhodné pro zapojení do projektu může na žádost spolku, vytipovat a oslovit přímo pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, sociální služby (SAS, OSP) nebo zájmových/volnočasových aktivit. Kromě dětí v evidenci SPOD, je vhodné počítat s náhradníky v podobě rodin s dětmi, které žijí v blízkosti komunity.

- Nedostatečné financování.

= Základem je diverzifikované portfolio financování, ve kterém jsou uvedené veškeré náklady včetně návrhů spolu/financování. Minimalizací rizika je přehled o možnostech financování z různých zdrojů (a mít tzv. plán B). Realizace může počítat s nepokrytím celého rozpočtu a mít připravenou alternativu při využití zkráceného rozpočtu a mít připravené položky, bez kterých se dá projekt uskutečnit (tj. realizace programu v užším pojetí při zachování základních cílů a východisek). Možným řešením je také vedlejší činnost spolku, která zajistí vlastní, jisté finanční zdroje.

- **Neznámý postup při realizaci** (chybí zkušenost s nečekanými problémy).

= Neočekávané efekty minimalizuje kvalitní příprava projektu a potřebných podkladů, orientace v řešené problematice a mapování špatné praxe v podobných projektech. Rizika s nečekanými problémy minimalizuje zkušený koordinační pracovník, který disponuje schopnostmi jednat v krizových situacích a pružně reagovat na situační výzvy.

- **Nedostatečná podpora obce, případně významných stakeholders.**

= Důležitou roli v tom, jak bude předložený návrh vnímán a podporován, je vhodná reprezentace smyslu a cílů projektu navenek. Po první dobré praxi programu v lokalitě, je vhodné zajistit informování o výstupech (články v lokálním tisku, sdílení na sociálních sítích, dopis). Při zavádění nové služby je vhodné představit realizátora projektu a některé významné dosavadní úspěchy nebo se obrátit na veřejně známou osobu, která projektu poskytne záštitu. V neposlední řadě je vhodné minimalizovat šíření stížností formou standardizovaných postupů při jejich řešení.

6.7 Rozpočet a financování programu

„Myš je chytré zvíře – nevěří jedné díře.“

- latinské přísloví -

Klíčovou složkou realizace většiny komunitních projektů, je získání potřebných finančních prostředků. Rozpočet by měl být **diverzifikovaný**, s příjmy z různých zdrojů a vlastním kapitálem a za spoluúčasti dobrovolnické práce.

V českém prostředí představují finanční podporu podobným, někdy netradičním, veřejně prospěšným aktivitám, nadace. „Některé z nadací podporují soustavným a systémovým vzděláváním veřejnost v určité oblasti, například v ochraně životního prostředí, v metodách participace na věcech veřejných. Příkladem je Nadace Partnerství a její edukativní projekty,¹⁴“ (Šťastná, 2016).

¹⁴ Více na: <http://www.nadacepartnerství.cz/Vzdelavani>

Rozpočet zahrnuje komplexní realizaci nového sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově (výstavbu ateliéru, úpravu venkovního prostředí pro potřeby skupinového vzdělávání, materiálové a provozní náklady, nákup služeb včetně zajištění dopravy, stravování i nájmu, mzdové náklady pracovníků dle jejich pozice, v rozmezí obvyklých cen, včetně položek jejich vzdělávání pro účely programu, tisk ad.).

Financování projektu v roce 2025 bude zajištěno prostřednictvím:

- Grantové výzvy – zpracování grantové žádosti, která zdůrazní přínosy programu.
- Dotace od obce, kraje – neinvestiční dotace na vybavení na základě formální žádosti.
- Dotace na služby při NRP
- Místní podnikatelské spolupráce – partnerství s lokálními firmami a organizacemi, které mohou nabídnout podporu nebo zdroje.
- Crowdfundingových kampaní – zapojení komunity a široké veřejnosti (například sbírka, aukce darovaných výrobků a služeb).
- Vlastních zdrojů – finance z vedlejší činnosti spolku (tržby za zboží a služby).
(Předpokládá se, že cca 10% rozpočtu projektu, bude z vlastních zdrojů, činnosti)

Pro získání hlavního příjmu projektu, je v plánu podání žádosti o dotaci ze Středočeského humanitárního fondu – podle aktuálního formuláře, který bude dostupný pro rok 2025. Příklad vybrané dotační výzvy, je přiložen v další kapitole. Obsah bude korespondovat s principy řešeného projektu.

Rozpočet projektu v roce 2025

Jméno žadatele	Cesta venkova, z. s.		
Název projektu:	Realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově		
Položky rozpočtu	Cena položky [Kč]	Spolufinancování [Kč]	Spolufinancování [kdo]
I. INVESTIČNÍ NÁKLADY			
VENKOVNÍ ATELIÉR 6x3m - TYPU ZAHRADNÍ DOMEK	125 000 Kč	125 000	sbírka, aukce a další dary
II. MATERIÁLOVÉ NÁKLADY			
KÁMEN (zídka, solitéry, vodní dílo, kaskáda), PÍSEK, DŘEVO	20 000 Kč	0	vlastní zdroje + dar od místního podnikatele
VENKOVNÍ DŘEVĚNÉ POSEZENÍ (dřevo, povrchová úprava a spojovací materiál)	7 000 Kč	0	vlastní zdroje + dar od lokálního podnikatele
VYBAVENÍ DÍLNY (nářadí a materiál k tvorbě)	20 000 Kč	20 000	komunitní sbírka a příspěvek MAP
VERTIKÁLNÍ ZAHRADA (enviro)	10 000 Kč	10 000	vlastní zdroje (dobrovolníci)
ROSTLINY	3 000 Kč	3 000	vlastní zdroje
VODNÍ PRVKY (koryto na dešťovou vodu, vodní mlýn)	10 000 Kč	5 000	NÁRODNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ + vlastní zdroje
ZÁDRŽE VODY (propustné povrchy)	5 000 Kč	5 000	NÁRODNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ
SUDOVÉ KÁDĚ NA VODU (z přírodního materiálu, dřevo)	15 000 Kč	15 000	NÁRODNÍ PROGRAM ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ
PŘÍSTŘEŠEK - nůžkový stan 3x3m	5 000 Kč	5 000	dotace obce
INFORMAČNÍ TABULE (masiv 2ks)	30 000 Kč	30 000	Nadace Partnersví
UZAVÍRATELNÁ NÁSTĚNKA (na aktuality)	15 000 Kč	15 000	Nadace Partnersví
EDUKAČNÍ PANELE (ochrana přírody) a CEDULKY	15 000 Kč	2 000	dotace + samovýroba v rámci aktivit s dětmi v klubu
PRVKY PRO PODPORU BIODIVERZITY (úkryty pro zvířata, podpora hnízd, broukoviště, pítka)	5 000 Kč	5 000	samovýroba v rámci aktivit s dětmi v klubu
DŘEVĚNÉ ZAHRADNÍ SUCHÉ WC (smontované)	13 000 Kč	13 000	Nadace Partnersví
VYBAVENÍ PRO VENKOVNÍ BĚDÁNÍ (odolné kufříky, podložky na psaní, přenosná tabule, vybavení na experimentování, nádoby, náčiní, lupa, mikroskop, dalekohled)	40 000 Kč	40 000	Nadace Partnersví
PRACOVNÍ TRIČKA (30 ks á 100 vel.S)	3 000 Kč	3 000	dar - přislíbeno
HRACÍ A DIDAKTICKÉ PRVKY (badatelské aktivity)	5 000 Kč	5 000	samovýroba v rámci aktivit s dětmi v klubu

III. NEMATERIÁLOVÉ NÁKLADY - SLUŽBY			
TERÉNNÍ ÚPRAVY (s využitím techniky 1h á 1000 Kč/h)	1 000 Kč	0	spolek
VÝSADBA (založení biotopu)	10 000 Kč	0	vlastní zdroje, dobrovolníci
STAVEBNÍ A ÚKLIDOVÉ PRÁCE	5 000 Kč	0	vlastní zdroje, dobrovolníci
DOPRAVA (minibus - soukromý dopravce)	6 000 Kč	6 000	Spoluúčast účastníků
HIPOREHABILITACE	4 000 Kč	4 000	Dotace
STRAVOVÁNÍ (včetně dovozu)	10 000 Kč	9 000	Dotace
PRONÁJEM POZEMKU	7 000 Kč	5 000	dotace
TIŠTĚNÉ MATERIÁLY (propagační materiál, brožura dobré praxe)	2 000 Kč	1 000	část nákladů formou daru služeb
TVORBA PUBLIKACÍ - výukové materiály pro jednotlivé oblasti vzdělávání, brožury ochrany přírody pro veřejnost (zpracování a tisk)	10 000 Kč	10 000	KÚSK + dotace
IV. OSOBNÍ NÁKLADY (JINÉ, DALŠÍ NÁKLADY)			
<i>PŘÍMÉ NÁKLADY - OSOBNÍ NÁKLADY (Hrubá hodinová mzda/odměna vč. zákonných odvodů)</i>			
Koordinátor projektu (koordinuje součinnost klíčových aktivit, provazuje jednotlivé aktéry z území v dané oblasti, zajišťuje komunikaci projektu s veřejností) 350 Kč/hodinu 300 hodin práce ročně	105 000 Kč	105 000	KÚSK
Sociální pracovník/klíčový pracovník (realizuje soc. práci s jedincem, skupinou či komunitou) 300 Kč/hodinu 50 hodin práce za rok	15 000 Kč	15 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: psycholog, arteterapeut 350 Kč/hodinu 20 hodin práce	7 000 Kč	7 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: pedagog volného času 350 Kč/hodinu 40 hodin práce	14 000 Kč	14 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: lektor environmentálního vzdělávání 350 Kč/hodinu	7 000 Kč	7 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: lektor výtvarných a uměleckých činností 350 Kč/hodinu	7 000 Kč	7 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: lektor polytechnické výchovy 350 Kč/hodinu	7 000 Kč	7 000	KÚSK
Expert/specialista/odborný pracovník/konzultant: řemeslník - výuka truhlářství 350 Kč/hodinu	7 000 Kč	7 000	KÚSK
Pečující osoba (zajišťuje péči o děti na komunitních táborech a v dětských klubech) 250 Kč/hodinu 56 hodin práce	14 000 Kč	14 000	KÚSK
Dobrovolníci (pomoc při zajišťování projektu, hodnota práce: 40 hodin á 150 Kč)	6 000 Kč	0	dobrovolníci
Účetní - vede účetní evidenci projektu (DPP, 60 hodin á 250 Kč)	15 000 Kč	15 000	KÚSK
Metodik - Zpracování metodik, procedurálních postupů a pravidel, manuálů. 400 Kč/hodina	32 000 Kč	32 000	KÚSK
VZDĚLÁVÁNÍ LEKTORŮ A PEDAGOGŮ (semináře k učení venku, badatelství, klimatické vzdělávání, permakultura, polytechnický obor - 6 osob á 3500,-)	21 000 Kč	21 000	dotace
POJIŠTĚNÍ (děti v pilotním programu)	1 000 Kč	0	spolek
DALŠÍ NÁKLADY - 2 komunitní vzdělávací akce (Den rozmanitosti a Den stromů)	20 000 Kč	20 000	Nadace VIA
CELKEM	679 000 Kč	602 000 Kč	
Podíl na celkových nákladech (v %):	100 %	89 %	

6.8 Udržitelnost

Dlouhodobé provozování programu, je do značné míry ovlivněné jeho zázemím. Proto je nutné, řešit v první řadě **prostor pro realizaci**, pořízení komunitního ateliéru i kvalitního vybavení. Dalším úkolem je vytvoření vlastní podpůrné sítě. Projekt nemá stát na konkrétním jedinci, jednotlivé pozice v programu musejí být zastupitelné a aktivity nahraditelné vhodnou alternativou. Koordinátor by měl usilovat o zviditelnění programu a účastnit se setkání (KPSS) a existujících pracovních skupin, kde se řeší regionální rozvoj a strategické dokumenty pro další období a stát se aktivním členem sítě služeb pro rodiny s dětmi. Aktivním vystupováním šíří povědomí o poskytovaných službách, možnostech spolupráce a získává přehled a kontakty pro zajištění financování a další podpory. Program může být součástí aktivit Místní akční skupiny Posázaví, což vyžaduje spolupráci komunitního spolku Cesta venkova, z. s., v rámci realizace MAP 4 a jednání o možném zapojení školských zařízení, která by využívala uváděný venkovský program.

6.9 Implikace pro sociální práci

Výstupy pro praxi zahrnují doporučení vytvářet a podporovat místní podpůrné sítě, které propojí rodiny, odborníky a další zainteresované subjekty. Motivování místního společenství k aktivní účasti v programu (a zhodnocení participace) a zapojení do komunitních akcí. **Oblast výzkumu** zahrnuje sběr dat o účinnosti programu a pravidelný monitoring efektivnosti zaváděných opatření. Evaluace programu s jasnými ukazateli hodnocení úspěšnosti programu mohou být inspirací pro další projektové záměry. Je důležité vybudovat znalostní základnu založenou na výzkumech a praxi, která se bude věnovat specifikům sociální práce v kontextu venkovských rodin. **Oblast vzdělávání** umožňuje sdílení inovativních/nových poznatků o komplexním pojetí metody sociální práce ve venkovském prostředí. Budoucí pracovníci v oblasti sociální práce by měli být vybaveni přehlednými informacemi o specifikách práce, které ukázala realizace programu, zároveň je jim možné nabídnout zapojení do odborné dobrovolnické praxe, související se zajišťováním programu nebo dle vlastního návrhu. **Doporučení pro praxi** směřují k zapojování aktérů do procesu tvorby a implementace programu, samozřejmostí je zabezpečení financování a zaměření projektu na dlouhodobý rozvoj, nikoliv jednorázové řešení problému, dále se doporučuje se testování pilotních projektů, které by umožnily vyhodnotit praktiky a adaptovat je do širšího měřítká. A vydání **brožury Dobré praxe** – zpracování dostupného tiskového materiálu, který představí projekt od záměru po zhodnocení výstupů.

7. Vybraná dotační výzva

Pro realizaci některých klíčových aktivit včetně zajištění pilotního programu, dle předloženého projektu, je možnost využít dotaci kraje, s příjmem žádostí: **duben 2025**. Pokud bude tato výzva vyhlášena, lze použít standardizovaný formulář, který bude podrobně vyplněn podle plánovaného projektu.

Středočeský Humanitární fond

Program 2025 pro poskytování dotací z rozpočtu Středočeského kraje ze Středočeského Humanitárního fondu v rámci tematického zadání:

„Podpora sociálních aktivit“

Účel dotace a důvody podpory

b) „Podpora aktivit v oblasti sociálně právní ochrany dětí“ (pouze neinvestiční dotace)

Podpora aktivit v oblasti náhradní rodinné péče (NRP), (podpora edukačních, rozvojových a volnočasových aktivit pro děti v NRP).

ROZPOČET

Min. výše: 50.000 Kč

V rámci tohoto Programu lze hradit (tzv. uznatelné náklady):

a) osobní náklady – včetně odvodů sociálního a zdravotního pojištění, které hradí zaměstnavatel za své zaměstnance, a dalších osobních výdajů, které je zaměstnavatel za zaměstnance podle platných právních předpisů povinen odvádět

b) provozní náklady – které jsou nezbytné pro poskytování služby a které jsou identifikovatelné, evidované, ověřitelné, podložené originálními dokumenty a uvedené v rozpočtu schválené žádosti: spotřeba materiálu, spotřeba energie, opravy a udržování, zařízení a vybavení

c) cestovné – cestovní náhrady v přímé souvislosti s poskytovanou službou nebo uvedenou aktivitou v žádosti (výdaje na pracovní cesty zahrnují jízdní výdaje, výdaje na ubytování, stravné a nutné vedlejší výdaje zaměstnanců poskytovatele za předpokladu, že náhrady vyplacené zaměstnancům jsou stanoveny v souladu se zákonem č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a navazujícími předpisy, mimo zahraničních pracovních cest

V případě ustanovení dle odstavců a), b) a c) toto platí, pokud nejde o náklady hrazené z jiných titulů (např. státního příspěvku na výkon pěstounské péče, dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí (náhrady nákladů výkonů SPOD) apod.

d) ostatní služby související s poskytováním služby nebo aktivity – nájemné, internet apod.

V rámci tohoto programu lze hradit podstatnou část realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově, zejména mzdové náklady na zajištění projektu a činnost pracovníků, zapojených do multidisciplinárního týmu, včetně jejich školení lektorských dovedností, které využijí v plánovaném projektu.

Formulář Středočeského Humanitárního fondu z roku 2024

(aktuální bude k vyplnění přístupný pro další období začátkem roku 2025)

Projekt
Typ dotace: neinvestiční
Oblast podpory: a) „Podpora rodinné politiky“
b) „Podpora aktivit v oblasti sociálně právní ochrany dětí“
c) „Podpora dalších aktivit navazujících na poskytování sociálních služeb“
Název akce/projektu:
Popis akce/projektu:
Účel a cíl akce/projektu:
Přínos akce/projektu:
Odůvodnění žádosti:
Místo poskytování aktivit akce/projektu:
Oblast působnosti aktivit akce/projektu:
Cílová skupina uživatelů:
Věková skupina uživatelů:
Další údaje o poskytovaných aktivitách v rámci akce/projektu (popis aktivit a jejich realizace, účel, cíle a přínosy):

ZÁVĚR

Obsah diplomové práce ukázal na široké zaměření, kterého se realizace sociálně-aktivizačního programu pro rodiny s dětmi na venkově dotýká. Odpovědí na stoupající tendence dětského výskytu psychických obtíží, zhoršenou fyzickou kondici nebo izolaci, přisuzovanou působení moderních technologií, jsou aktivity, dotýkající se přírodního vědění a ruční i umělecké práce, kterou projekt specifikuje a uvádí teoreticky pro využití v praxi.

Dohledaná myšlenková východiska ukazují na smysl záměru, který vidí potenciál v návratu k celistvosti včetně podpory sociálních a morálních standardů. Ty v současné době předbíhají moderní technologické aspekty a globální krize, vytlačující duchovno a tradiční hodnoty. Na práci s dětmi na venkově, je proto nutné, dívat se v širším měřítku než jen optikou komunitní práce. Tedy i pomocí konceptu vztahu osoby k životnímu prostředí a multisystémového pohledu na interakce mezi prostředím venkova a dalšími faktory, které jej mohou ovlivňovat. Současný stav venkovského regionu, se zdroji, které nabízí, můžeme využít pro nabídku aktivit, které budou cílit na posílení jedince jakožto součásti živé komunity, skrze jeho osobní rozvoj. Zvolené metody, včetně vzniku a využití multidisciplinárního týmu, mají významné uplatnění, jak v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, tak i při iniciaci vzniku nových služeb na podporu rodiny, jako je tento návrh.

Program má smysl především v dlouhodobé činnosti. Jednorázové aktivity, kterými je například představený pětidenní pilotní program, jsou prospěšné (pro vývoj projektu), nicméně samy o sobě nemají ambice zázračně vyřešit složitou situaci rodiny. I tak přinášejí silný zážitek, který přispívá k celkovému prospěchu osob a rodin, které se jich účastní. Některé organizace či charity, využívají zážitkových pobytů nebo programů, například o letních prázdninách, aby doplnily své celoroční služby. Publikace Sociální služby uvádí, že: „Jejich vliv na cílovou skupinu však není dlouhodobý, pokud na ně nenavazují programy, které dosažené změny v postojích a chování nepodporují i po návratu do běžného prostředí.“ (Matoušek a kol., 2007). Jakákoliv jednorázová aktivita ani dlouhodobá činnost není všespásná, ale účelně doplňuje celek. Vizí celé realizace programu, je jeho udržení v komunitě prostřednictvím zapojení místních aktérů i zajištění potřebného financování.

Důvodem, proč věnovat pozornost vztahu k přírodě při tvorbě programů pro děti na venkově, je naléhavost ekologických problémů, které nás nečekají v daleké budoucnosti, ale jejich dopady jsou patrné již dnes. Je proto velmi významné, dbát na výchovu a vzdělávání v souvislosti s environmentalistikou, spojené se sociální prací, právě u nejmladší generace.

Seznam použité literatury

Publikace, vědecké a studentské práce

BAUMANN, A. (1999). *Abeceda anthroposofie*. Slovník s výkladem pojmů z oboru anthroposofie. Březnice: IOANES. 80-86295-01-X

BRONFENBRENNER, U. (1979) *Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Harvard College. USA. ISBN 0-674-22457-4

BINEK, J. a kol. (2009). *Synergie ve venkovském prostoru – Aktéři a nástroje rozvoje venkova*. 1. vyd. Brno: Grada Publishing. ISBN 978-80-904308-0-8

CIMBÁLNÍK, T., RŮTOVÁ, E. (2021). *Podpora polytechnického vzdělávání*. Národní pedagogický institut České republiky (NPI). 978-80-7578-071-3

ČÍLEK, V. (2008). *Dýchat s ptáky*. Praha. Dokořán, ISBN: 978-80-7363-202-1

ČEJKA, R. (2022). *Techniky zapojování stakeholderů do rozvoje měst a obcí* (bakalářská práce). Příbram. AMBIS vysoká škola, a. s., Katedra regionální rozvoje.

ČESKÁ HIPOREHABILITAČNÍ SPOLEČNOST (2021). *Historie hiporehabilitace a ČHS*. Hostivice. Baron, ISBN: 978-80-88121-66-4

DOSTÁLEK, P., HRADIL, R., JETMAROVÁ E., ŘEZNÍČEK V., VLK R. (2000). *Česká biozahrada*. Olomouc. Fontána. ISBN: 80-86179-46-X

ESTÉS, C. P. (1999). *Ženy, které běhaly s vlky*. Pragma. Knižní klub. Překlad do češtiny: Hana Halamová-Catalano. 80-7205-648-4

GOJOVÁ, A. (2006). *Teorie a modely komunitní práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta. ISBN 80-7368-154-4

HEŘMÁNKOVÁ, J. (2017). *Projektová metoda v polytechnické a environmentální výchově v MŠ* (diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

HOLASOVÁ, V. (2018). *Podpora člověka bez domova pohledem sociálních pracovníků* (bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta

HONZÁK, R (2017). *Psychosomatická prvouka*. Praha. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-912-4

HRADIL, R. (2002). *Průvodce českou anthroposofií*. Hranice. Fabula. 80-86600-00-9

HRADIL, R. (2011). *Co je biologicko-dynamické zemědělství*. Praha. PRO-BIO LIGA. ISBN 978-80-904223-4-6

JANEBOVÁ, R. (2014). *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové. Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-374-1

JANOŠKOVÁ, K. a kol. (2007). *Metodické a koordinační dovednosti v sociálních službách*. Ostravská univerzita v Ostravě. Zdravotně sociální fakulta – katedra sociální práce. ISBN 978-80-7368-229-3

JUNG, C. G., PAULI, W. (2018). *Příroda a duše*. Česko: Malvern. ISBN 978-80-7530-117-8

KELLER, J. (1996). Komunita. In: Velký sociologický slovník. Praha. Karolinum. ISBN 80-7184-310-5

KINKOR, M. (2008). *Komunitní práce*. In: MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vydání. Praha. Portál. ISBN 948-80-7367-502-8

KLÍMA, P. a ČAS (2009). *Kontaktní práce*. Antologie textů České asociace streetwork. Praha: Česká asociace streetwork (ČAS). ISBN 978-80-254-4001-8

KODYMOVÁ, P. (2015). *Sociální práce na venkově jako chybějící součást české praxe sociální práce*. Fórum Sociální Práce, Publicly Available Content Database. ISSN 18043070.

KOPŘIVA K. (1997). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-150-9

KOHANOV L. (2003). *Riding Between the Worlds*. Synergie Publishing SE. ISB 978-80-7370-370-7 (Český název S koněm mezi světy – cesta k rozvíjení intuice, vědomí a síly s pomocí koní.)

KÖNIG, K. (1960). *The Camphill movement : two essays*. Camphill Press. ISBN 978-0904145304

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicium. ISBN 978-80-246-1983-5

LEDVOŇOVÁ, Z. (2019). *Steinerův přínos moderní psychologii*. Univerzita Palackého v Olomouci. E-kniha dostupná na (GOOGLE Books).

LOUV, R. (2006). *Last Child in the Woods – Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*. Atlantic Books Ltd. 978-1848877498

LIBROVÁ, H. (1987). *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Brno. Univerzita J.E. Purkyně.

- MAIER, K. (2012). *Udržitelný rozvoj území*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80- 247-7728-3
- MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, s. 74. ISBN 978-80-262-0366-7
- MATOUŠEK, O. a kol. (2013). *Metody a řízení sociální práce*. Praha. Portál, ISBN 80-7178-548-2
- MATOUŠEK, O. a kol. (2007). *Sociální služby*. Praha. Portál ISBN 978-80-7367-310-9
- MATOUŠEK, O. a kol. (2022). *Strategie a postupy v sociální práci*. Praha. Portál, ISBN 978-80-262-1952-1
- MATOUŠEK, O. a kol. (2012). *Základy sociální práce*. Praha. Portál, ISBN: 978-80-262-0211-0
- NÁDENÍKOVÁ, L. (2022). *Vzdělávání v Hnutí Brontosaurus na příkladu dobrovolnicko-zážitkové akce*. Diplomová práce. Učitelství estetické výchovy pro střední školy, FF MUNI.
- NAVRÁTILOVÁ, J., NAVRÁTIL, P. (2009). *Komunitní plánování jako forma podpory životních projektů*. In Sociální práce: Komunitní práce. Vydání 1/2009. ASVSP. Brno.
- PILÁT, M. (2015). *Komunitní plánování sociálních služeb v praxi*. Praha. Portál, ISBN 978-80-262-0932-4
- PROKOP, D. (2022). *Dynamika sociálního vyloučení v České republice: Nerovné šance ve vzdělávání*. Dizertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra sociologie. Zdroj: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/177650>
- ŘÍČAN, P. (2004). *Cesta životem*. Praha. Portál. ISBN 80-7367-124-7
- STERN-LES LANDES, A. (2013). *Začínáme s chovem domácích zvířat*. Praha. Víkend. ISBN 978-80-7433-068-1
- ŠŤASTNÁ, J. (2016). *Když se řekne komunitní práce*. Praha. Karolinum. ISBN 978- 80-246-3356-5

Odborné články a příspěvky

BINKA, B. a kol. (2016). *Krajinou environmentálních studií II*. Populárně-naučné texty vyučujících a studentů. Brno. MUNI. Katedra environmentálních studií.

DALEY, M. R. (2010). *A Conceptual Model for Rural Social Work, Contemporary Rural Social Work*. Článek University of South Alabama.

HLOUŠEK, J. (2009). *Plánování sociálních služeb ve venkovském prostředí*. Katedra sociální práce a sociální politiky Univerzita Hradec Králové. Článek pro časopis Sociální práce 1/2009 s názvem Komunitní plánování.

Dostupný:https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38562/HlousekJ_PLanovaniSocialnich_2008.pdf?sequence=1&isAllowed=y

HRUBÁ, A. (2024). *Permakultura jako cesta k etické a ekologické budoucnosti*. On-line příspěvek. <https://futuropolis.cz/prispevek/permakultura-jako-cesta-k-eticke-a-ekologicke-budoucnosti-2/>

MUSIL, J. (1991). *Nové vymezení sociální*. Sociologický Časopis / Czech Sociological Review. <http://www.jstor.org/stable/41130674>

SMITH-OSBORNE, A., & SELBY, A. (2010). *Implications of the literature on equine-assisted activities for use as a complementary intervention in social work practice with children and adolescents*. Child & Adolescent Social Work Journal, 27(4), 291–307. <https://doi.org/10.1007/s10560-010-0201-1>

Příručky a metodiky

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky

Standardy kvality sociálních služeb

Sešit sociální práce 2015 – Sociální pracovník v multidisciplinárním týmu

Obvyklé ceny zařízení a vybavení – Operační program Zaměstnanost+

Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi. ČHS

Standardy kvality pro Aktivity s využitím koní 2011. ČHS

Inovace v práci s ohroženými dětmi a rodinami. Publikace MPSV.

Výstupy z lokality

KOŠANOVÁ, A. (2018). *Analýza místní sítě služeb a návrh její optimální podoby*. Praha. MPSV. Dostupné z: www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/analyzy-siti-sluzeb/

Analýza místní sítě ORP Benešov. Klíčová aktivita 1 – Podpora a rozvoj služeb v oblasti SPOD Podaktivita 1.1: Podpora síťování služeb na lokální úrovni Projekt Systémový rozvoj a podpora nástrojů sociálně-právní ochrany dětí Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Závěrečná zpráva z dotazníkového šetření zaměřeného na otázku rovných příležitostí ve školách ORP Benešov (2019). Dotazníkové šetření se uskutečnilo v rámci projektu Místní akční plán vzdělávání II správního obvodu obce s rozšířenou působností Benešov, CZ.02.3.68/0.0/0.0/17_047/0008601. Realizátorem byl Realizační tým MAP II ORP Benešov.

Zápis z 1. Setkání se zástupci kooperujících organizací a institucí dne 24. dubna 2023 (MAP ORP BENEŠOV) – Benešov, zasedací místnost Posázaví o.p.s.

Dostupné z: <https://map.posazavi.com/cz/Article.aspx?ArticleId=9045>

Plán rodinné politiky města Benešov na období 2022 až 2026

Dostupný z: https://ssob.benesov-city.cz/assets/File.ashx?id_org=200374&id_dokumenty=1009

Seznam internetových odkazů

<https://www.czso.cz/> - Český statistický úřad, nový portál: <https://csu.gov.cz/>

www.benesov-city.cz (článek ze dne 19.7.2017)

<https://mopici.cz/smop-csop/>

<https://brontosaurus.cz/>

<https://www.permakulturacs.cz/blog/2023/03/22/vzdelavani-deti-inspirovane-permakulturou/>

<https://futuropolis.cz/prispevek/permakultura-jako-cesta-k-eticke-a-ekologicke-budoucnosti-2/>

<https://www.osbonanza.cz/o-nas/dokumenty/category/10-akademicke-prace>

<https://majoranek-hiporehabilitace.cz/>

www.cestavenkova.unas.cz

<https://kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/fondy>

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Lokální síťování (Košanová, 2018)

Obrázek č. 2: Mapa ORP (ČSÚ)

Obrázek č. 3: Diagram komplexního programu (Košanová, 2024)

Seznam zkratk

ABCD – Asset Based Community Development

ČAS – Česká asociace streetwork

ČHS – Česká hiporehabilitační společnost

ČR – Česká republika

ČSOP – Český svaz ochránců přírody

FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

HPSP – Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi

KPSS – Komunitní plánování sociálních služeb

MAP – Místní akční plánování

MAS – Místní akční skupina

MěÚ – Městský úřad

MPSV, MŠMT – Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MUNI – Masarykova univerzita (verzálkové slovo)

NRP – Náhradní rodinná péče

ORP – Obec s rozšířenou působností

OSP – Odborné sociální poradenství

OSPOD, SPOD – /Orgán/ sociálně právní ochrany dětí

OSVZ – Odbor sociálních věcí a zdravotnictví

PO – Pionýrské organizace

SAS – Sociálně organizační služby

SS – Oddíly SS (Schutzstaffel) osobní stráž Adolfa Hitlera

SWOT – Analýza Strengths – Weaknesses – Opportunities – Threats

ZŠ, MŠ – Základní škol, mateřská škola